

**ПОЛТАВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ЕКОНОМІКИ, УПРАВЛІННЯ,
ПРАВА ТА ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ
КАФЕДРА ЕКОНОМІКИ ТА МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ
ВІДНОСИН**

Освітньо-професійна програма Міжнародні економічні відносини
Спеціальність 292 Міжнародні економічні відносини
Ступінь вищої освіти Бакалавр

ДОПУСКАЄТЬСЯ ДО ЗАХИСТУ

Завідувач кафедри

_____ Петро МАКАРЕНКО
«10» червня 2024 року

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему: «Експортний потенціал українських виробників»

виконав здобувач вищої освіти денної форми навчання

Семенець Анатолій Андрійович

Керівник кваліфікаційної роботи,
к.е.н., доцент

Ірина ЗАГРЕБЕЛЬНА

Полтава – 2024

ЗМІСТ

	Стор.
ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ЕКСПОРТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ТОВАРОВИРОБНИКІВ	8
1.1. Сутність та визначення експортного потенціалу	8
1.2. Теоретичні аспекти здійснення аналізу та оцінки експортного потенціалу товаровиробників.....	13
Висновки до розділу 1.....	22
РОЗДІЛ 2. ЕКСПОРТНИЙ ПОТЕНЦІАЛ АГРОПРОМИСЛОВОГО ВИРОБНИЦТВА.....	23
2.1. Аналіз експортного потенціалу агропромислового виробництва України	23
2.2. Виклики та реалії сучасного стану експортного потенціалу товаровиробників аграрного сектору України	33
2.3. Сучасний стан та розвиток експортного потенціалу ТОВ «ПАФ ГАРАНТ» Миргородського району Полтавської області.....	44
Висновки до розділу 2.....	52
ВИСНОВКИ.....	54
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	57
ДОДАТКИ.....	63

ВСТУП

Актуальність теми. Глобалізаційні процеси, здійснення зовнішньоекономічної діяльності аграрними підприємствами, посилення ролі та залежності від міжнародних зв'язків виступають одними з основних чинників ринкової трансформації національної економіки тим самим акцентуючи увагу на питаннях організації та розвитку ефективної експортної діяльності, пошуку нових та розширення існуючих експортних можливостей аграрних підприємств та стратегічного розвитку їх експортного потенціалу.

Зовнішньоекономічна діяльність підприємств аграрного сектору економіки України, за умови дійсного членства у Світової організації торгівлі, та перспективах асоціації з країнами Європейського Союзу, створює підґрунтя для нарощування та підвищення ефективності експортного потенціалу як самих підприємств так і країни в цілому. Часткове послаблення, а в деяких випадках і тимчасове зняття частини зовнішньоторговельних бар'єрів для національних товаровиробників надає можливість для розвитку та масштабування за рахунок освоєння нових ринків збуту та експорту продукції на зовнішніх ринках.

В умовах загострення економіко-політичної ситуації в Україні та воєнною агресією росії, відбувається переорієнтація та перебудова економічних відносин суб'єктів господарювання національної економіки та пошук альтернативних шляхів та резервів для забезпечення стратегічного розвитку підприємств та країни в нових реаліях.

Питання розвитку та підвищення ефективності економічного потенціалу агропромислового сектору є одним з першочергових питань для вирішення в умовах взаємодії України та світового економічного простору та післявоєнної відбудови.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. «Розвиток агропродовольчої сфери в національному та геоекономічному просторі» (0122U201799) та «Формування та розвиток

територіальних соціально-економічних систем» (0122U201708).

Мета і завдання дослідження. Метою кваліфікаційної роботи є визначення теоретико-методичних основ формування та розвитку експортного потенціалу агропромислового сектору економіки України, проведення його оцінки в умовах військової агресії росії та її впливу на зовнішньо-економічну діяльність конкретного аграрного підприємства.

Реалізація зазначеної мети дослідження можлива за умови вирішення наступних завдань:

- визначити сутність поняття експортного потенціалу та особливості здійснення експортної діяльності в агропромисловому комплексі;
- проаналізувати методологічні підходи до дослідження експортного потенціалу аграрних товаровиробників;
- дослідити стан та тенденції розвитку експортного потенціалу агропромислового сектору економіки держави;
- проаналізувати та оцінити наслідки воєнної агресії на стан аграрного сектору національної економіки та його експортний потенціал;
- проаналізувати сучасний стан експортного потенціалу конкретного агропромислового підприємства та вплив воєнної агресії на його розвиток;

Об'єктом дослідження є процес здійснення експортної діяльності товаровиробниками агропромислового сектору економіки як важливого елементу національної економіки України на прикладі конкретного підприємства.

Предметом дослідження є вивчення впливу політико-економічних та соціальних чинників аграрного сектору економіки на розвиток експортного потенціалу аграрного сектору України та окремо взятого підприємства галузі.

Методологічна основа дослідження. Під час написання роботи використовувалися методи аналізу і синтезу, абстрагування, індукції і дедукції, системного підходу, методи логічного та історичного порівняльного аналізу, статистичного та графічного аналізу.

Інформаційною базою роботи були: офіційні статистичні дані Державної служби статистики України, офіційні звіти органів управління зовнішньоекономічною діяльністю, актуалізовані стратегії і програми розвитку агропромислового сектору економіки на національному рівні, дані звітів міжнародних організацій.

Апробація результатів дослідження. Основні результати дослідження за темою кваліфікаційної роботи було оприлюднено на науково-практичній конференції за підсумками проходження здобувачами вищої освіти виробничих практик (30-31 березня 2023 року).

Публікації. За результатами дослідження опубліковано 1 наукову працю:

1. Семенець А. А., Малі та середні підприємства в сучасних умовах ведення міжнародного бізнесу. Матеріали науково-практичної конференції за результатами проходження виробничих практик, 30-31 березня, 2023 р. Полтава : РВВ ПДАУ, 2023. С. 61-63.

Структура та обсяг кваліфікаційної роботи. Кваліфікаційна робота викладена на 55 сторінках основного тексту, складається зі вступу, двох розділів, висновків і пропозицій, списку використаних джерел із 52 найменувань. Робота містить 12 таблиць, 7 рисунків та 4 додатки.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ЕКСПОРТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ТОВАРОВИРОБНИКІВ

1.1. Сутність та визначення експортного потенціалу

Експорт, експортні операції виступають одним із головних індикаторів розвитку будь-якої країни в умовах глобалізації та економічної інтеграції [43].

Визначення експорту відображається в офіційних нормативно-правових документах щодо здійснення зовнішньоекономічної діяльності будь-якої держави. Зокрема, в Законі України «Про зовнішньоекономічну діяльність» поняття експорт, а саме експорт товарів, розглядається як продаж товарів українськими суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності іноземним суб'єктам господарської діяльності (в тому числі з оплатою в негрошовій формі) з вивезенням або без вивезення цих товарів через митний кордон України [30]. У Митному Кодексі України, поняття експорт асоціюється з митним режимом, за умов якого національні товари вивозяться з митної території нашої країни для використання і споживання за її межами без будь-яких обмежень [47].

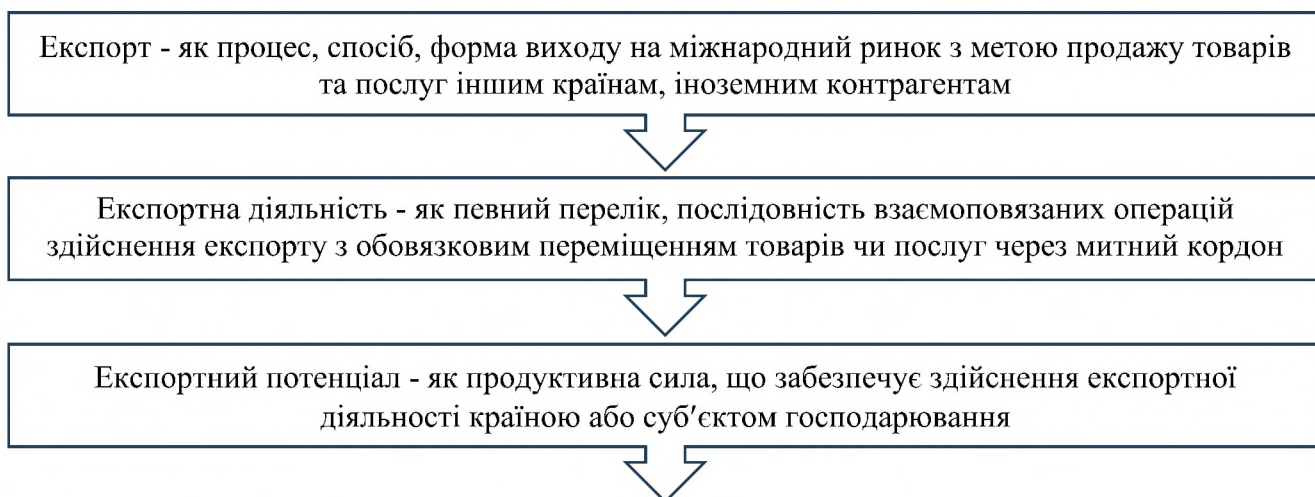

Рис. 1.1. Тракткування поняття експортний потенціал

Джерело: узагальнено автором на основі [8, 19, 31, 52]

Експортний потенціал більш ширше поняття, яке слід розуміти як сам процес здійснення експортної діяльності, що безпосередньо забезпечує реалізацію експорту (рис. 1.1).

Існує різні підходи до визначення науковцями поняття «експортний потенціал» (табл. 1.1) – виокремлюють ресурсний, функціональний, ринковий, результативний та системно-структурний підходи до розуміння його сутності.

Таблиця 1.1

Визначення поняття «експортний потенціал»

Автор	Трактування
1	2
На рівні країни	
Сейфуллаєва Е.	Реальні можливості регіону, країни щодо максимізації задоволення існуючих потреб у товарах та послугах як національних так і міжнародних покупців, що є їх безпосередніми споживачами на існуючому та прогнозованому ринках в процесі ефективного використання наявних експортних ресурсів національної економіки та взаємодії із зовнішнім ринковим середовищем [47].
Райзберг Б., Лозовський Л.	Здатність національної економіки будь-якої країни експортувати товари, послуги та ресурси які виробляються в країні або є у неї в наявності [47].
Великий енциклопедичний словник	Можливість національної економіки забезпечити виробництво необхідної кількості товарів та послуг, що у перспективі можуть бути конкурентоспроможними на міжнародному ринку [47].
Зорков Н.	Характеризує рівень розвитку продуктивних сил на регіональному і національному рівнях, що визначають ступінь їх інтеграції у міжнародний поділ праці [47].
Токарев Ю.	Сукупна здатність окремо взятих суб'єктів господарювання, галузей національної економіки та економіки держави в цілому виробляти конкурентоздатну на міжнародному рівні продукцію, послуги, а також здійснювати продаж капіталу та знань за кордон у певний часовий проміжок [47.]
Т.Голікова	Експортний потенціал – основа для визначення показника конкурентоздатності країни у міжнародному економічному середовищі, показник, що визначає роль та місце економіки країни у внутрішньому і міжнародному поділі праці [33].
На рівні підприємства	
Ус Т.В.	Наявність у суб'єкта господарювання номінальної бази ресурсів, що необхідні для забезпечення виробництва конкурентоспроможної на міжнародному ринку продукції та послуг [42. с. 121].
Дергачова Овчарова Мартиненко О.В.	В.В., С.К., Загальна сума наявних у підприємства ресурсів, які воно використовує для виробництва товарів і послуг та їх продажу закордон [52, с. 108].

Продовж. табл. 1.1

1	2
Мельник О.Г.	Частка сукупного економічного потенціалу суб'єкта господарювання, яка відповідає та забезпечує його взаємозв'язок із світовим ринком та є ознакою для визнання його суб'єктом міжнародної економічної діяльності [19].
Скриньковський Р.М., Клювак О.В., Процевят О.С.	Здатність суб'єкта господарювання ефективно використовувати власні ресурси, беручи до уваги існування фактору ризику та різного характеру проблем, що зумовлені розвитком зовнішнього економічного середовища, виробляти та продавати на міжнародному ринку конкурентоспроможну продукцію та отримувати економічний ефект від здійснення експортної діяльності [31, с. 165]
Хомич О. В., Манасенко І. М.	Обсяг конкурентоздатних продукції та послуг, на яку є попит зі сторони міжнародного ринку та який має змогу виробити та реалізувати підприємство за сучасних умов [44, с. 135].
Гарбар Ж.В.	Інструмент здійснення міжнародної діяльності підприємства у довгостроковій перспективі, що є визначальним чинником досягнення стратегічних цілей суб'єкта господарювання при умові максимально ефективного використання власних і залучених ресурсів [8, с. 11].
Хачатрян В., Стратійчук В.	Складова економічного потенціалу підприємства, що є чинником формування конкурентних переваг суб'єкта господарювання на світовому ринку та безпосередньо впливає на розвиток є його експортних можливостей за умови використання наявного ресурсного потенціалу [43].
Невська Н.	Експортний потенціал – це обсяг пропозиції конкурентоспроможної продукції на світовому ринку, яку мають змогу виробити і реалізувати підприємства за сучасних умов господарювання [47].

Джерело: узагальнено автором

Таким чином, експортний потенціал розглядають як:

- складова загального економічного потенціалу національної економіки, суб'єкта господарювання;
- показник рівня експортних можливостей країни, суб'єкта господарювання;
- інструмент ресурсного забезпечення зовнішньоекономічного розвитку країни, суб'єкта господарювання;
- сукупність виробничих, фінансових, трудових та інноваційних ресурсів національної економіки, суб'єкта господарювання, що необхідні для реалізації його конкурентних переваг на міжнародному ринку [8, 19, 31, 42, 44, 46, 47, 52].

На думку експертів, експортний потенціал – це система, яка складається з: потенціалу національної економіки (внутрішня пропозиція), потенціалу світового ринку (зовнішній попит) та системи бар'єрів і мотивів для здійснення експортної діяльності при цьому представники внутрішньої пропозиції товарів та послуг взаємодіють з представниками зовнішнього попиту через систему законодавчо-визначених та визнаних сторонами стимулів і обмежень на експорт [43].

З огляду на це виділяють наступні види експортного потенціалу (на основі [44, 46, 47]):

1. Залежно від видів використовуваних ресурсів:
 - Природно-ресурсний (визначається сукупністю наявних природних ресурсів, які за своїми техніко-технологічними характеристиками можуть бути використані при здійсненні виробничо-господарської діяльності).
 - Виробничо-технологічний (характеризує загальний результат від здійснення виробничо-господарської діяльності, що визначається обсягом виробленої продукції, рівнем техніко-технологічного розвитку виробництва, соціально-організаційною культурою, ефективністю менеджменту на підприємстві та іншими критеріями).
 - Науково-технічний або інноваційний (науковці визначають його як частку експорту інновацій, у вигляді товарів і послуг, в валовій вартості експорту підприємства; часткою підприємств, діяльність яких пов'язана з інноваційною діяльністю, в сукупній кількості підприємств, що функціонують на ринку; питомою вагою витрат підприємства на розвиток та впровадження науково-дослідних та конструкторських робіт у загальній сумі виробничих витрат).
 - Інвестиційний потенціал (визначається існуванням сприятливих умов для залучення інвестицій від національних та іноземних інвесторів, співвідношенням обсягів експорту й імпорту інвестицій та знаходиться під впливом таких чинників як інвестиційний клімат і інвестиційні ризики).

- Трудовий (визначається чисельністю трудових ресурсів, рівнем їх освіти і кваліфікації та іншими якісними характеристиками).

- Фінансовий (визначається сукупністю фінансових ресурсів – власних, запозичених та залучених ресурсів бюджетів усіх рівнів – державних і приватних).

2. Залежно від рівня впливу на розвиток підприємства:

- Інформаційний потенціал (визначається сукупністю технічної, технологічної та економічної інформації, інформаційних ресурсів і систем, їх взаємодією за участі персоналу задля ефективного управління та розвитку підприємства).

- Інфраструктурний потенціал (характеризується вигідним економіко-географічним розташуванням, наявністю розвинутої логістичною системи, розвитком виробничо-господарської інфраструктури підприємства).

- Інституційний потенціал (характеризується розвиненістю ринкових інститутів, існуючою нормативно-правовою базою, наявними механізмами державної підтримки та стимулювання розвитку учасників ринку).

- Маркетинговий потенціал (оцінюється існуючим рівнем інформаційної та аналітичної діяльності підприємств у сфері проведення маркетингових досліджень стану розвитку ринку на різних рівнях – регіональному, національному та міжнародному).

3. Залежно від чинників впливу:

- Внутрішній (визначається потенціалом національного ринку, національним законодавством у сфері реалізації експортних операцій, національною та внутрішньою політикою в банківській та страховій сферах, розвитком логістичної системи, можливостями митниці обробляти інформацію та вантажі).

- Зовнішній потенціал:

- а) міжнародний (визначається існуванням міжнародних торговельних угод, законодавством міжнародних організацій у сфері торгівлі та політико-

економічних взаємовідносин у світі).

б) потенціал іноземного ринку (визначається його місткістю, розвитком, діючим торгівельно-правовим режимом, перспективністю для експортерів).

в) система експортних стимулів та обмежень (визначається існуванням умов для виходу на потенційно-привабливі ринки – внутрішньоринкові стимули та обмеження експорту для експортера, державне та цільове стимулювання попиту та пропозиції для експортера, існування тарифних та нетарифних обмежень на ринку, економіко-політична ситуація в країні та світі).

Таким чином, експортний потенціал підприємства – це всі наявні у нього ресурси і можливості для забезпечення виробництва конкурентоспроможної продукцію (надання послуг), що мають та будуть мати попит у довгостроковій перспективі на міжнародному ринку. Невід’ємною умовою розвитку експортного потенціалу повинна бути здатність підприємства налагоджувати взаємозв’язки з міжнародними партнерами.

1.2. Теоретичні аспекти здійснення аналізу та оцінки експортного потенціалу товаровиробників

В умовах розвитку ринкової економіки зовнішньоекономічні, торгівельні зв’язки набувають пріоритетного значення для ефективного здійснення виробничо-господарської діяльності суб’єктів господарювання національної економіки [16].

Вихід на нові ринки, підвищення конкурентоспроможності продукції, підприємства, розвиток підприємства та як результат максимізація прибутку від виробничо-господарської діяльності – вагомими стимулами для зацікавленості вітчизняних підприємств у здійсненні експортної діяльності та співробітництві з іноземними контрагентами.

За даними Державної митної служби України [11, 12] з початком

воєнних дій значних змін зазнала географія українського експорту. Якщо у 2021 р. частка експорту продукції агропромислового комплексу в Європу становила 32,0 %, то за попередніми статистичними даними 2023 р. – 59,0 % (рис.1.2). У той же час скоротилися поставки в інші країни – частка експорту в країни Африки зменшилася з 14,0 % до 7,0 %, Азії – з 19,0 % до 12,0 %, південно-східної Азії – з 13,0 % до 4,0 %.

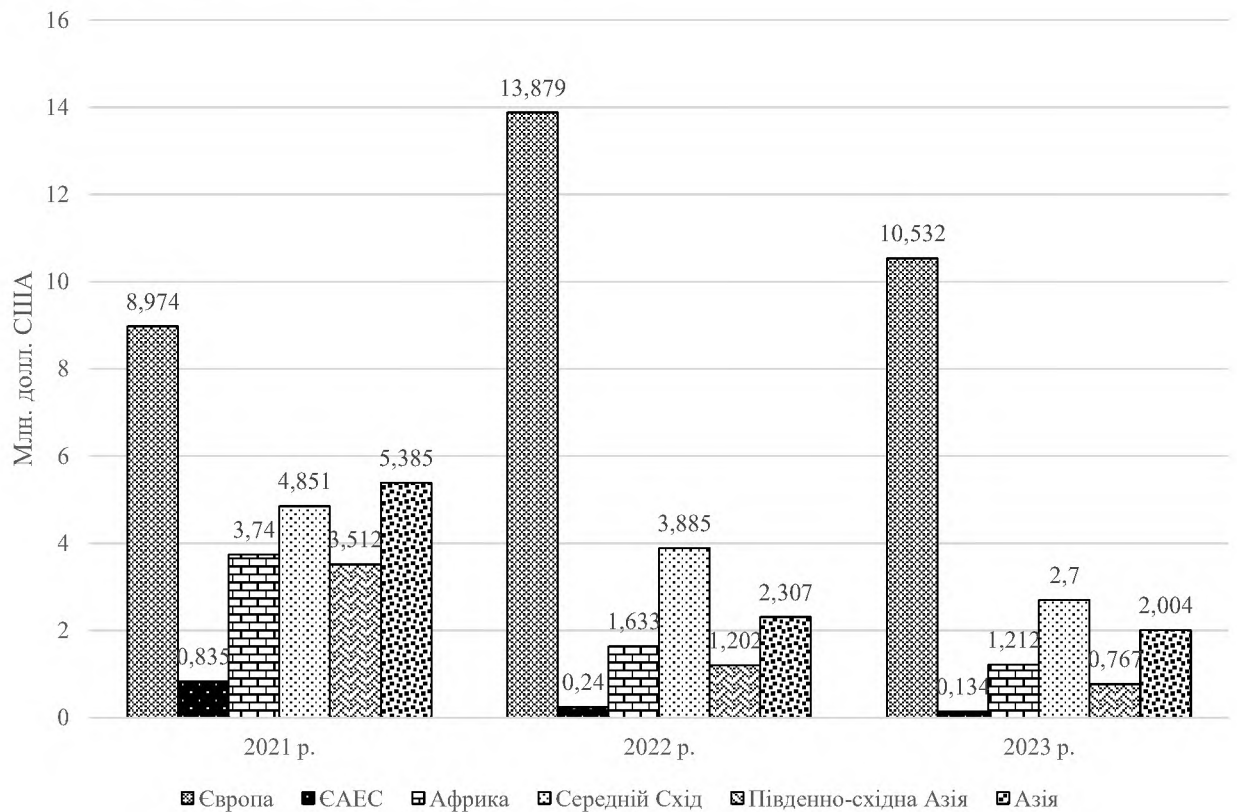

Рис. 1.2. Географія експорту продукції сільського господарства України, 2021 – 2023* рр.

*дані за січень-жовтень 2023 р.

Джерело: узагальнено автором на основі [11, 12]

Як зазначають аналітики, основними чинниками, що вплинули на зміну географії експорту продукції українських товаровиробників – це блокування діяльності морської портової інфраструктури України, яка мала першочергове значення у здійсненні експортної діяльності аграрних товаровиробників, військами агресора та проблеми з логістикою перевезення вантажів залізничним та автомобільним транспортом. Потужності морської портової

інфраструктури, до введення воєнного стану в країні, дозволяли обробляти понад 7 млн т аграрної продукції кожного місяця, тоді як ефективність використання автомобільного та залізничного транспорту дозволяла експортувати максимум 3,7 млн т збіжжя.

Питання пошуку альтернативних шляхів для експорту, при єдиній можливості це здійснити через територію Західних областей України шляхом використання потужностей логістичної інфраструктури країн-членів ЄС, зосередило увагу національного товаровиробника на активній співпраці з контрагентами країн Європи та тимчасовій паузі у відносинах з постійними споживачами української аграрної продукції з інших країн. Даний варіант організації експортних операцій був єдино-можливий при збільшенні транспортних витрат та ризиків доставки товарів у інші регіони країни для подальшого їх відвантаження на експорт.

За підтримки країн-членів ООН та за активної участі Туреччини була організована робота «зернового коридору» – визначено межі та умови проходження морським маршрутом кораблів з українським збіжжям, що прямували до країн Африки та Азії. Коридор на постійній основі функціонував на період з серпня 2022 р. і по липень 2023 р. На даний час відвантаження з портів Одеси та Чорноморська відбуваються тимчасовим «зерновим коридором» [40].

Таким чином, однією з основних умов що вплине на часткове відновлення експорту продукції на історично-традиційні для вітчизняного товаровиробника ринки збуту з оптимальним рівнем логістичних витрат та мінімізацією фінансових ризиків – це організація захисту та безпека морських, річкових портів та водних коридорів, що дозволить повернутися до довоєнних обсягів відвантаження та можливості їх поступового збільшення.

Сучасний стан зовнішньоторговельного балансу України характеризується суттєвим збільшенням обсягів експортно-імпортних операцій, але в той же час обсяги імпортних операцій значно перевищують експорт, що зумовлено введеним воєнним станом та економічно-політичним

становищем в країні (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Зовнішньоторговельний баланс України, 2019 – 2023 рр., млн грн

Роки	Валовий внутрішній продукт (у факт. цінах)	Експорт товарів і послуг		Імпорт товарів і послуг		Сальдо зовнішньоторговельного балансу
		млн грн	частка у структурі ВВП, %	млн грн	частка у структурі ВВП, %	
2019	3974564	1636416	41,17	1947599	49,00	-311183
2020	4194102	1637399	39,04	1681526	40,09	-44127
2021	5459574	2224704	40,75	2286067	41,87	-61363
2022	5191028	1840563	35,46	2712325	52,25	-871762
2023	6537825	1868904	28,59	3237014	49,51	-1368110

Джерело: розраховано автором за даними [20]

За досліджуваний період спостерігається загальне зростання валового внутрішнього продукту. Так у 2020 – 2021 рр. обсяги експорту практично відповідали обсягам імпорту, а у 2022 – 2023 рр. спостерігається тенденція до зменшення даних показників, що обумовлено воєнними діями та їх наслідками для національної економіки України, не останню роль у скороченні показників експорту має втрата ринків збуту та не спроможність підприємств вчасно адаптуватися до нових умов існування, невідповідність вітчизняної продукції міжнародним стандартам, морально-застаріла техніка та технології, обмеженість фінансових ресурсів та державної підтримки.

Проблеми виходу українських товаровиробників на міжнародний ринок, можна групувати за двома ознаками: внутрішні – проблеми на рівні діяльності окремих суб'єктів господарювання та зовнішні – проблеми державного рівня [14].

До зовнішніх проблем можемо віднести наступні:

1. Не налагоджена система державних дотацій та податкових преференцій (пільг) для вітчизняних товаровиробників;
2. Відсутність державної підтримки у сфері захисту інтересів вітчизняного товаровиробника, що призводить до насичення ринку імпортною продукцією та витісненням українських підприємств з нього;

3. Невідповідність існуючої системи якості (стандартизації та сертифікації) міжнародним стандартам, що прямо впливає на рівень конкурентоспроможності вітчизняної продукції;

4. Відсутність мотивів та стимулів зі сторони державних інституцій для підвищення рівня конкурентоспроможності підприємств на зовнішніх ринках.

5. Проблеми з нормативно-правовим забезпеченням функціонування ринкових інституцій держави для підтримки та регулювання експортної діяльності;

6. Воєнний стан, що введений на території країни у зв'язку з вторгненням росії та воєнні дії на території областей, що зумовили втрату всього або частини ресурсного потенціалу товаровиробників, руйнування або вимушене переміщення виробничих потужностей, нестачу кваліфікованих трудових ресурсів у зв'язку з мобілізаційними процесами, проблеми з логістикою та фінансуванням.

До внутрішніх проблем науковці відносять:

1. Рівень розвитку та впровадження інноваційних технологій у виробництво як важлива складова конкурентоспроможності продукції;

2. Політика та практика ціноутворення на продукцію вітчизняних підприємств не дає змогу оптимізувати та певним чином мінімізувати виробничі витрати товаровиробника на кінцеву продукцію, що не дозволяє конкурувати з цінами іноземних виробників;

3. Невідповідний рівень адаптації та інтеграції виробничих процесів певних галузей національної економіки у міжнародне виробництво ускладнює вихід українських товаровиробників на зовнішній ринок;

4. Міжнародний тренд на автоматизацію більшості виробничих процесів вимагає наявності у товаровиробників високо кваліфікованих кадрів для виконання ними управлінських та контролюючих функцій.

Таким чином, рівень розвитку експортного потенціалу дозволяє оцінити ефективність зовнішньоекономічної діяльності підприємства. На думку науковців, за рахунок збільшення обсягів виробництва та якості експорто-

орієнтованої продукції, оптимізації витрат на її виробництво та правильній ціновій політиці товаровиробника, а також адекватній політиці країни-імпортера, вітчизняні підприємства мають змогу збільшити власний експортний потенціал [29].

До методів проведення аналізу експортного потенціалу підприємства відносять системний, процесний та ситуаційний. Їх використання в процесі оцінки, дозволяє аналітикам визначити резерви підвищення показників ефективності здійснення експортної діяльності. Інформаційне забезпечення процесу експортної діяльності вимагає проведення якісного та системного аналізу умов функціонування та розвитку системи в процесі її взаємодії з макросередовищем [5].

Аналітики зауважують, що в процесі здійснення системного дослідження увага зосереджується на постановці трьох типів завдань. Першим завданням є вивчення самої системи (експортного потенціалу) та оцінка ефективності її функціонування за допомогою економічного та статистичного аналізу. Другим є синтез – вивчення структури системи використовуючи для цього метод сценаріїв з урахуванням характеру її функціонування.

Здійснення процесного аналізу передбачає детальне вивчення окремо взятих процесів, як певних функцій, їх комбінацій і їх взаємодії в межах визначеної системи [29].

Отже, при здійсненні аналізу експортного потенціалу як системи відносин в цілому, його розглядають як сукупність процесів виробництва, маркетингу, продажу, логістики, післяпродажного сервісу та ін., що безпосередньо характеризують процес експортної діяльності суб'єкта господарювання.

Ситуаційний аналіз передбачає оцінку окремої взятої управлінської ситуації за допомогою системи показників: показники інтенсивності виробництва(досягнутий рівень продуктивності праці, показники фондівіддачі та , фондозабезпеченості та ін.), показники результативності експортної діяльності (обсяг виробництва експортної продукції, її асортимент,

якість та конкурентоспроможність) та показники ефективності здійснення експортної діяльності (виручка від реалізації, чистий прибуток, маркетингові та логістичні показники, коефіцієнт оборотності активів та рентабельність експортних операцій) [15].

Послідовність аналізу експортного потенціалу підприємства наведено на рис. 1.1.

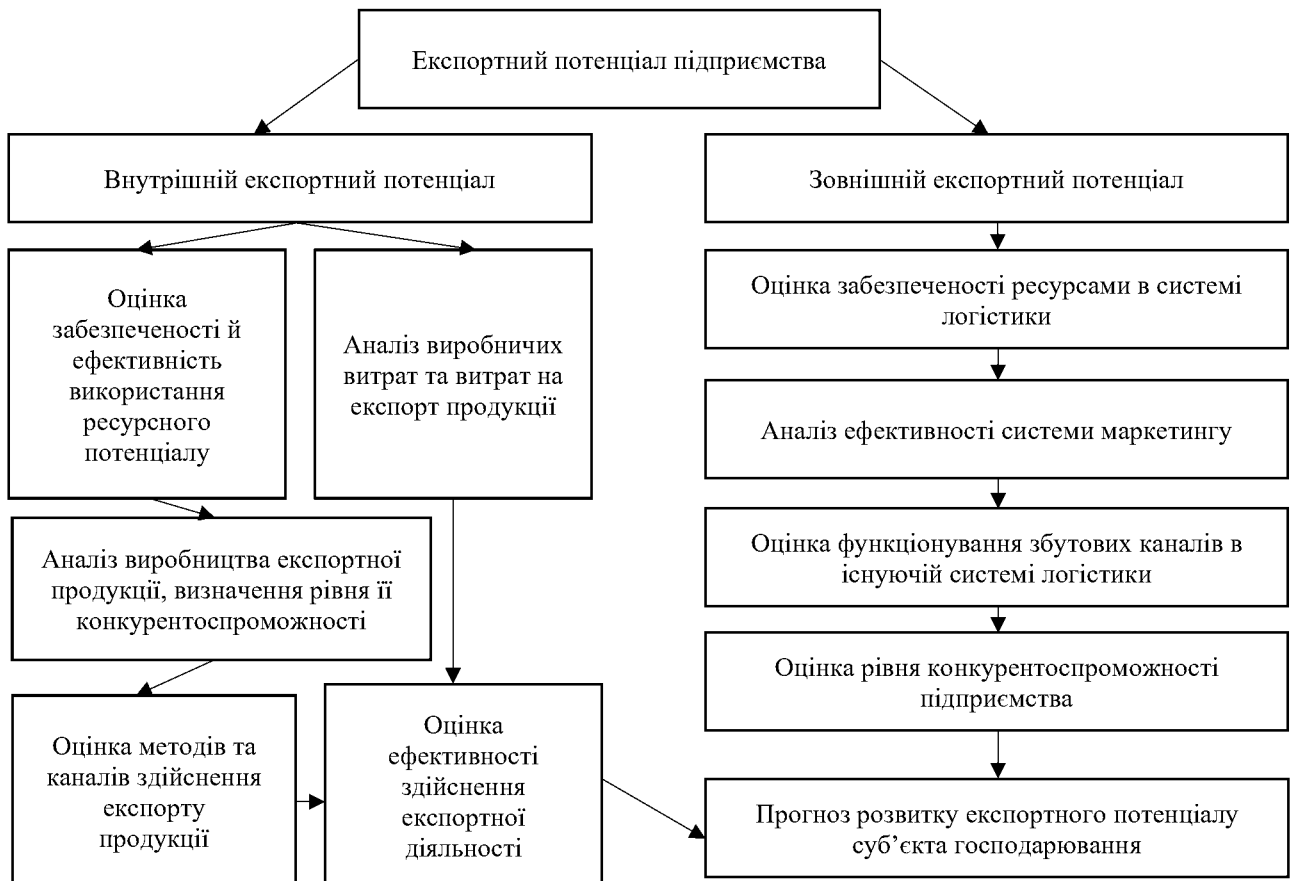

Рис. 1.1. Алгоритм проведення оцінки ефективності експортного потенціалу окремо взятого суб'єкта господарювання

Джерело: за даними [29]

Аналіз експортного потенціалу вимагає здійснення багатофункціональної оцінки, що передбачає проведення експертної оцінки можливостей діяльності підприємства; здійснення аналітичної оцінки експортного потенціалу суб'єкта господарювання; формування комплексної системи оцінок на основі якої приймаються управлінські рішення та проведення порівняння отриманих результатів аналітичних досліджень та експертних висновків [29]. Суть експертного методу аналізу полягає у

залученні до вивчення та аналізу проблематики незалежних фахівців – експертів.

Першочергово проводиться аналіз показників ефективності діяльності підприємства та проводиться анонімне опитування персоналу з метою виокремлення інформації щодо внутрішніх та зовнішніх перешкод для організації виходу продукції на міжнародний ринок та підвищення рівня її конкурентоспроможності, а також про подальші плани та перспективи діяльності підприємства щодо її експорту, та про існуючих та потенційних іноземних контрагентів.

Наступним етапом передбачається проведення аналізу експортного потенціалу підприємства за допомогою системи показників [29]:

- показник ефективності виробництва експортноорієнтованої продукції – визначається як відношення вартості продукції на експорт за внутрішніми цінами підприємства до собівартості виробництва даної продукції;

- питома вага інноваційної продукції підприємства, що може бути реалізована на експорт у вартості валової продукції підприємства;

- ефективність реалізації експортної продукції (розраховується як відношення чистого прибутку від реалізації продукції підприємства на експорт до повної собівартості даної продукції);

- частка прибутку від реалізації продукції на експорт у валовому прибутку підприємства;

- рівень рентабельності експорту (відношення чистого прибутку від реалізації продукції на експорт до виручки від реалізації даної продукції).

На наступному етапі впровадження інтегрованої системи менеджменту на підприємстві сприятиме вчасній та якісній обробці необхідної інформації та прийняттю на її основі ефективних управлінських рішень [29].

Для узагальнення та перевірки достовірності результатів дослідження залучають групу експертів і на основі порівняння отриманих аналітичних та експертних висновків проводиться заключна оцінка експортного потенціалу [29].

Даний метод здійснення оцінки експортного потенціалу суб'єкта господарювання дозволяє неупереджено та об'єктивно визначити поточний стан експортної діяльності підприємства, виявити чинники, що негативно впливають на конкурентоспроможність підприємства та його продукції, визначити напрямки розв'язання проблемних ситуацій, збільшити показники ефективності збуту продукції на національному ринку та створити можливості інтеграції у міжнародний ринок [29]. Головною метою залучення експертів до проведення оцінювання є розробка прогнозу можливого перебігу подій у найближчому майбутньому.

Підприємство зосереджує увагу на розвитку власного експортний потенціалу у двох взаємодоповнюючих напрямках:

- товарний (підвищення конкурентоспроможність готової продукції, на виробництві якої спеціалізується підприємство, або створення нової);
- географічний (пошук і вивчення нових ринків або збільшення обсягів продажу на вже існуючих ринках).

Беручи до уваги результати проведення оцінки власного експортного потенціалу, менеджмент підприємства приймає відповідні рішення щодо доцільності виходу його продукції на міжнародний ринок.

Головною проблемою здійснення оцінки експортного потенціалу підприємства є відсутність відповідної та достовірної інформаційної бази для аналізу та уніфікованої методики його проведення [29].

Отже, незважаючи на існування різних методів проведення оцінки експортного потенціалу та існування певних проблем для їх практичної апробації, залишається чимало невиявлених резервів та невикористаних можливостей для проведення більш детального дослідження експортного потенціалу товаровиробників у сучасних умовах господарювання та умовах ведення активних бойових дій на території країни.

Висновки до 1 розділу

Узагальнюючи наукові підходи до визначення поняття «експортний

потенціал» можемо відмітити, що економісти розглядають його як:

- складова загального економічного потенціалу національної економіки, суб'єкта господарювання;
- показник рівня експортних можливостей країни, суб'єкта господарювання;
- інструмент ресурсного забезпечення зовнішньоекономічного розвитку країни, суб'єкта господарювання;
- сукупність виробничих, фінансових, трудових та інноваційних ресурсів національної економіки, суб'єкта господарювання, що необхідні для реалізації його конкурентних переваг у процесі інтеграції у міжнародний економічний простір.

До методів проведення аналізу експортного потенціалу підприємства відносять системний, процесний та ситуаційний. Їх використання в процесі оцінки, дозволяє аналітикам визначити резерви підвищення показників ефективності здійснення експортної діяльності. Інформаційне забезпечення процесу експортної діяльності вимагає проведення якісного та системного аналізу умов функціонування та розвитку системи в процесі її взаємодії з макросередовищем.

Отже, експортний потенціал будь-якого підприємства – це всі наявні у нього ресурси і можливості для забезпечення виробництва конкурентоспроможної продукцію (надання послуг), що мають та будуть мати попит у довгостроковій перспективі на міжнародному ринку. Невід'ємною умовою розвитку експортного потенціалу повинна бути здатність підприємства налагоджувати взаємозв'язки з міжнародними партнерами.

РОЗДІЛ 2

ЕКСПОРТНИЙ ПОТЕНЦІАЛ АГРОПРОМИСЛОВОГО ВИРОБНИЦТВА

2.1. Аналіз експортного потенціалу агропромислового виробництва України

В сучасних умовах господарювання ринок продукції агропромислового комплексу є високо інтегрованим структурним елементом, часткою світового ринку й характеризується високим рівнем розвитку глобалізаційних процесів. Більшість науковців акцентують увагу на те, що саме сільське господарство є системо утворюючою структурною одиницею – галуззю агропромислового комплексу України, яка поєднує в собі і сферу виробництва і сферу переробки аграрної продукції. Історично склалося, що Україна є житницею Європи, оскільки має близько 25,0 % чорноземів світу. Український агропромисловий комплекс (АПК) формує 10,0 % ВВП країни та відправляє на експорт 40,0 % (у грошовому вираженні) від загального обсягу товарів [1].

Можна відмітити, що сільське господарство України – є одним з найбільших експортерів продукції галузі рослинництва, зокрема зернових та соняшникової олії, в світі (рис. 2.1).

У 2019 – 2020 рр. показники виробництва та експорту продукції аграрного сектору економіки Україні зменшилися, що обумовлено пандемією та її наслідками. У 2021 р. спостерігаємо поступове зростання обсягів виробництва аграрної продукції майже на 48,0 % – можна відмітити, що аграрний сектор країни виявився менш вразливим до економічних наслідків пандемії, навіть попри періодичні локдауни. Показники виробництва аграрної продукції у 2022 – 2023 рр. значно скоротилися у результаті масштабного вторгнення росії.

Сільське господарство – галузь що бере безпосередню участь у забезпеченні продовольчої та економічної, а отже і національної безпеки

України.

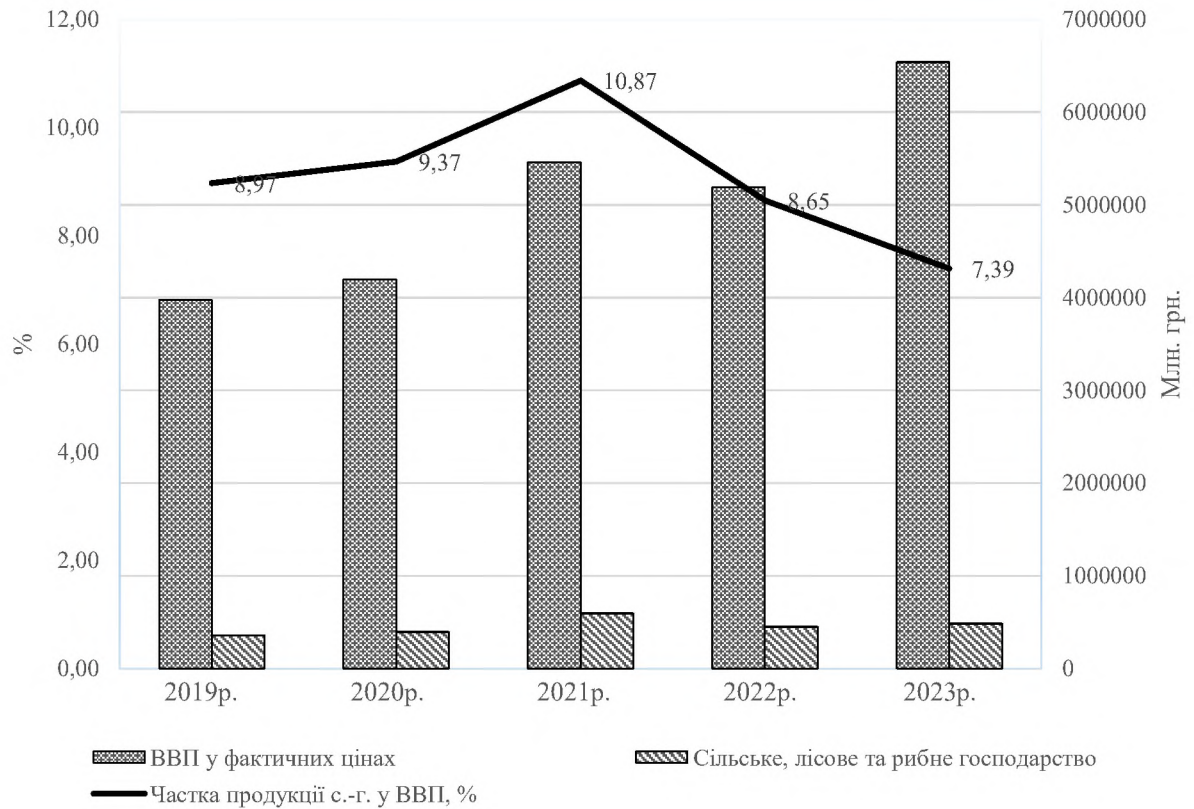

Рис. 2.1. Частка продукції аграрного сектору економіки у валовому внутрішньому продукті України, 2019 – 2023 рр. (у фактичних цінах)

Джерело: побудовано автором за даними [51, 17, 12]

В сучасних умовах агропромисловий комплекс, безпосередньо сільське господарство, взяв на себе провідну роль експортера, про що свідчать зростаючі обсяги доходів від експортних операцій у порівнянні з промисловістю.

Статистичні дані свідчать, що основними експорто-орієнтованими видами продукції галузі є зернові культури та продукти переробки насіння соняшника – соняшникова олія, які і формують експортний потенціал сільського господарства (рис. 2. 2).

Аналіз даних свідчить, що останні роки спостерігається тенденція до збільшення частки продукції галузі рослинництва у загальному експорті країни, зокрема це зернових культур та насіння і плодів олійних культур. Так у 2022 – 2023 рр. частка зернових культур перевищила 20,0%.

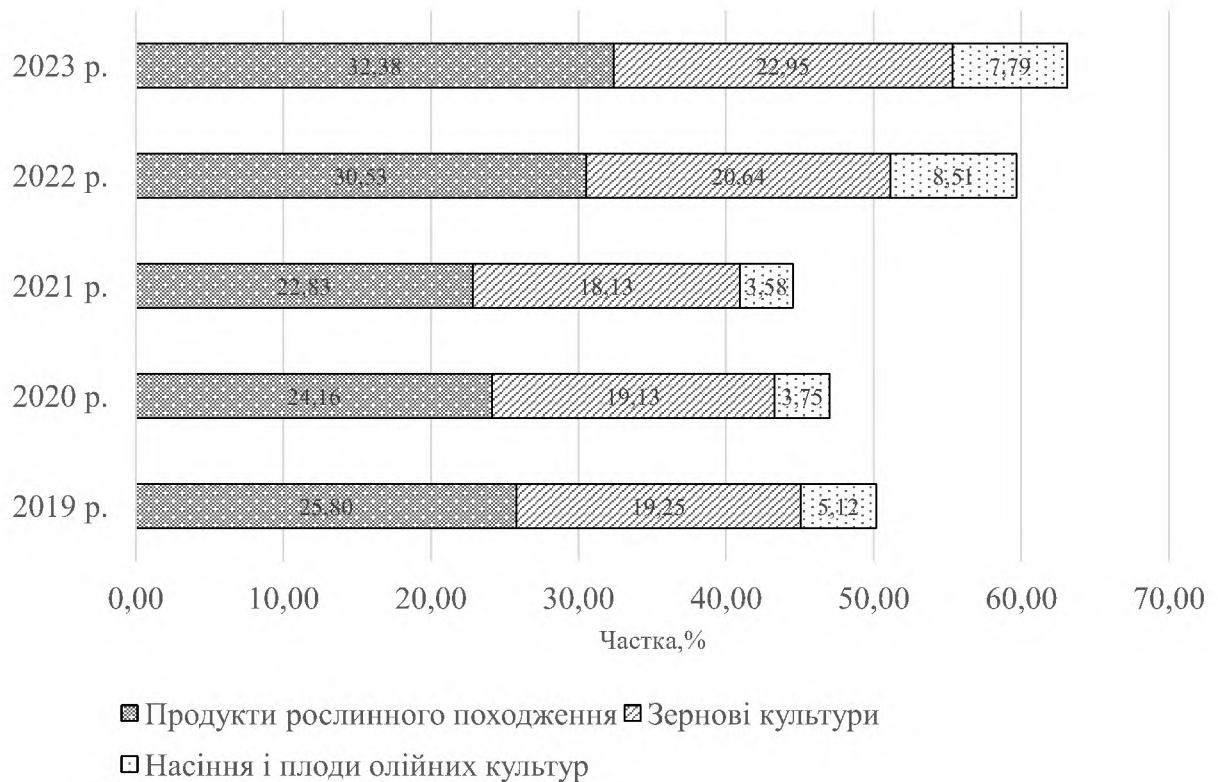

Рис. 2.2. Частка продукції рослинництва у загальному експорті країни, 2019 – 2023 рр., %

Джерело: побудовано автором за даними [12]

Останні десятиріччя Україна займає лідерські позиції в експорті зернових та зернобобових культур (зерно озимої та ярої пшениці, ярого ячменю, кукурудзи на зерно, бобів сої), насіння технічних культур – ріпаку та соняшнику, а також соняшnikової, ріпакової та соєвої олій.

За даними науковців, питома вага українського експорту зернових культур у глобальному експорті становила 10,0 % у 2020 – 2021 рр. та 14,0 % у 2021 – 2022 рр. [22].

Статистичні дані говорять про те, що рослинництво є лідируючою галуззю сільського господарства України, на яку припадає близько 93,0 % ріллі [12]. Агропромислові підприємства зосереджують свою увагу на вирощуванні культур, на які є найвищий попит на ринку як внутрішньому так і міжнародному, мають найвищу ефективність та забезпечують стабільний прибуток товаровиробнику. Таким чином останні роки спостерігається тенденція до збільшення посівних площ під зерновими, соняшником та

ріпаком, а під такими культурами як картопля та плодовими та ягідними культурами – скорочуються. Значне скорочення посівних площ спостерігається і під цукровими буряками, що пов'язано із скороченням переробних потужностей (значне зменшення кількості цукропереробних заводів) та переорієнтацією на більш дешеву імпорتنу сировину – тростинний цукор (рис. 2. 3).

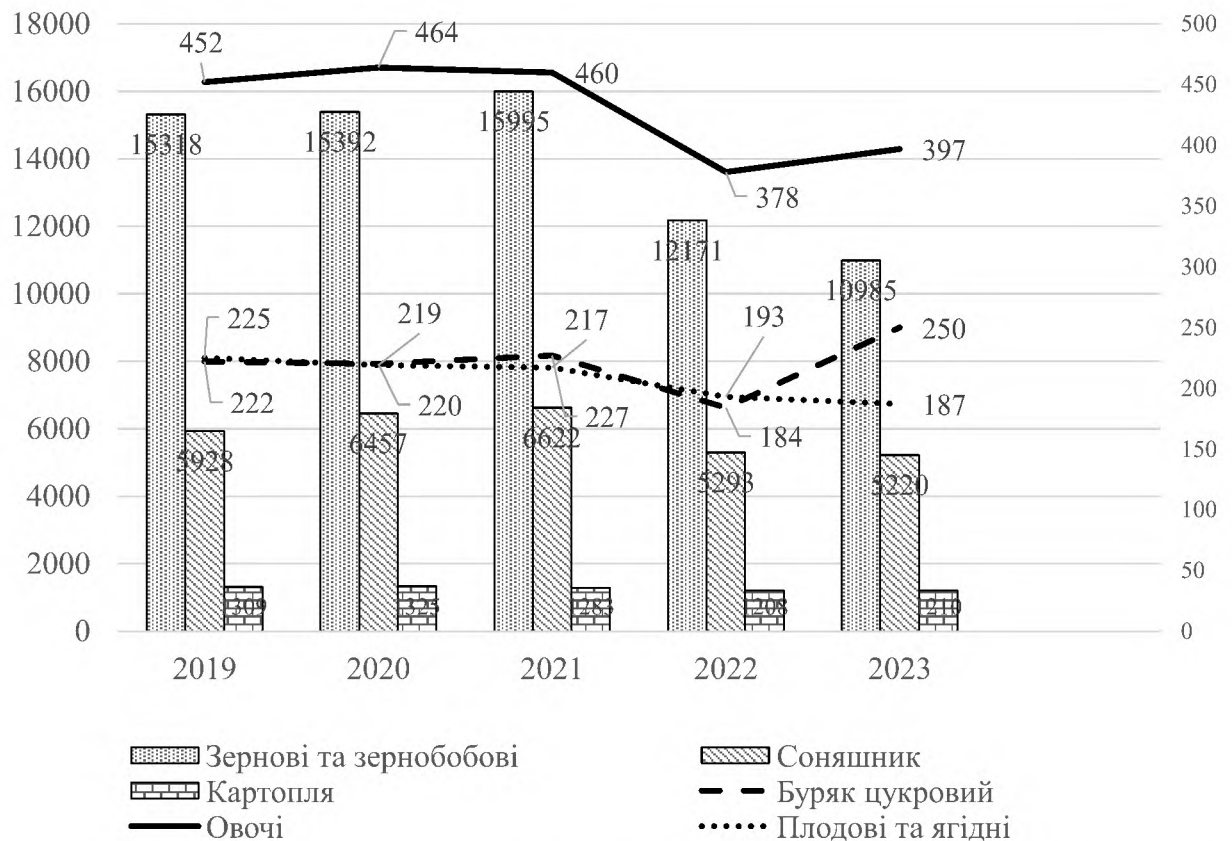

Рис. 2.3. Посівна площа під сільськогосподарськими культурами в Україні, 2019 – 2023 рр., тис. га

Джерело: побудовано автором за даними [12]

За даними аналітиків, у 2022 р. та 2023 р. Україна засіяла майже на третину менше площ сільськогосподарських культур, ніж у 2021 р. Найбільш суттєво зменшилися обсяги посівної ярої кукурудзи, а через проблеми з логістикою, паливом та технікою фермери переходять на вирощування більш дешевих культур [12, 36].

Характеризуючи посівну кампанію 2022 р., заступник генерального директора УКАБ [13], вказує, що аграрії опинилися у найскладніших умовах

за часів незалежності, оскільки посівну довелося проводити на замінованих полях у бронезилетах, під обстрілами в режимах окупації та деокупації, у багатьох агропідприємств та фермерських господарств виникли проблеми з фінансам, виробничими ресурсами, людьми, закритими морськими портами та здорожчанням логістики у 4 – 6 разів.

Після військового вторгнення росії в Україну практично весь агропромисловий сектор опинився у зоні ризику, найгостріше стояли питання проведення посівної кампанії [6]. Основними викликами з якими зіткнулися аграрні підприємства у ході повномасштабного вторгнення стали: скорочення посівних площ сільськогосподарських культур, що придатні для посіву, оскільки значна частина території країни була і є замінованою; частина території знаходиться в окупації або на ній йдуть воєнні дії; ускладнення логістичних процесів (постраждали від обстрілів матеріально-технічна база підприємств та складська інфраструктура, залізничні колії, дороги та портова інфраструктура); блокування дії «зернового коридору»; значне здорожчання імпортованого насінневого матеріалу, добрив та засобів захисту рослин, пального, тощо; переорієнтація ринку закупівель на постачальників з країн ЄС та Азіатського регіону; нестача фінансових ресурсів для здійснення виробничо-господарської діяльності і основне – дефіцит людських ресурсів в умовах здійснення мобілізаційних процесів та воєнних дій.

Аналітики ІА «АПК-Інформ» відзначають, що втрати площ посівів під озимими культурами можуть становити 41,0 %, що відповідає показнику у 3.1 млн га [6], оскільки значна частина території України фізично не може бути задіяна у проведенні посівної кампанії – це території під окупацією, де відбуваються воєнні дії, заміновані (Донецька, Луганська, Запорізька, Миколаївська, Херсонська, Харківська, Сумська, Чернігівська, Київська області).

За попередньою оцінкою науковців Мінагрополітики України та аналітиків Київської школи економіки, сума втрат, що завдані агропромислому комплексу в результаті російської агресії в Україну, станом

на 15.09.2022 р. становила 6,6 млрд дол. США [24]. За даної ситуації сума непрямих втрат у аграрному секторі економіки України становила 34,25 млрд дол. США – це зменшення обсягів виробництва продукції, втрати від блокади морських портів, зростання виробничих та логістичних витрат тощо. Попередньо, у галузі рослинництва через зменшення обсягів виробництва втрати оцінюються у 11,2 млрд дол. США (у тому числі втрати через зменшення обсягів виробництва зерна озимих культур – 3 млрд дол. США; зеленої маси багаторічних культур – 322 млн дол. США), у галузі тваринництва через зменшення обсягів виробництва втрати становили 348,7 млн дол. США, сума втрат в сфері логістики оцінюється у 18,5 млрд дол. США [24].

Отже, основними факторами, що вплинули на зменшення посівних площ цього річ в Україні, стали: окупація частини території України, близькість до бойових дій, мінування полів та пошкодження матеріально-технічної бази. В умовах війни, найбільшими по збиральних площах стають Одеська, Дніпропетровська та Кіровоградська області, в той час як до війни лідерами по земельних площах були Запорізька, Харківська та Одеська області [45, 16].

На виробництво продукції рослинництва припадає близько 45,0 % загального обсягу продукції сільського господарства [32]. Зернові, олійні та технічні культури – це основні сільськогосподарські культури, на вирощуванні яких спеціалізуються агропідприємства України (рис. 2. 4.).

У 2022 р. УКАБ прогнозував, що українські аграрії повинні зібрати близько 50,4 млн т проти 86 млн т у 2021 р. зернових культур та 10,6 млн т проти 16,4 млн т у 2021 р. соняшнику [37]. Більш песимістично були налаштовані аналітики ІА «АПК-Інформ», які прогнозували валовий збір зерна у 38,9 млн т, що на 55,0 % менше за показник 2021 р. [6]. Впродовж останніх десятиліть виробництво соняшника в нашій країні збільшилося більше ніж удвічі, то очікуване зниження виробництва олійних культур, пов'язане зі скороченням посівів унаслідок воєнних дій, як стверджують експерти [6, 7, 28], буде найбільшим за останнє десятиліття.

Аналітики прогнозують що Україна зможе отримати зернових та олійних близько 63 млн т з площі близько 20 млн га. Щодо інших видів основних агрокультур, то їх обсяги виробництва впродовж останніх років також суттєво зросли, однак позитивної динаміки в цьому році не передбачається. За фактом у 2023 р. сільськогосподарські товаровиробники отримали 59,77 млн т зерна зернових та зернобобових культур та 12,76 млн т насіння соняшнику.

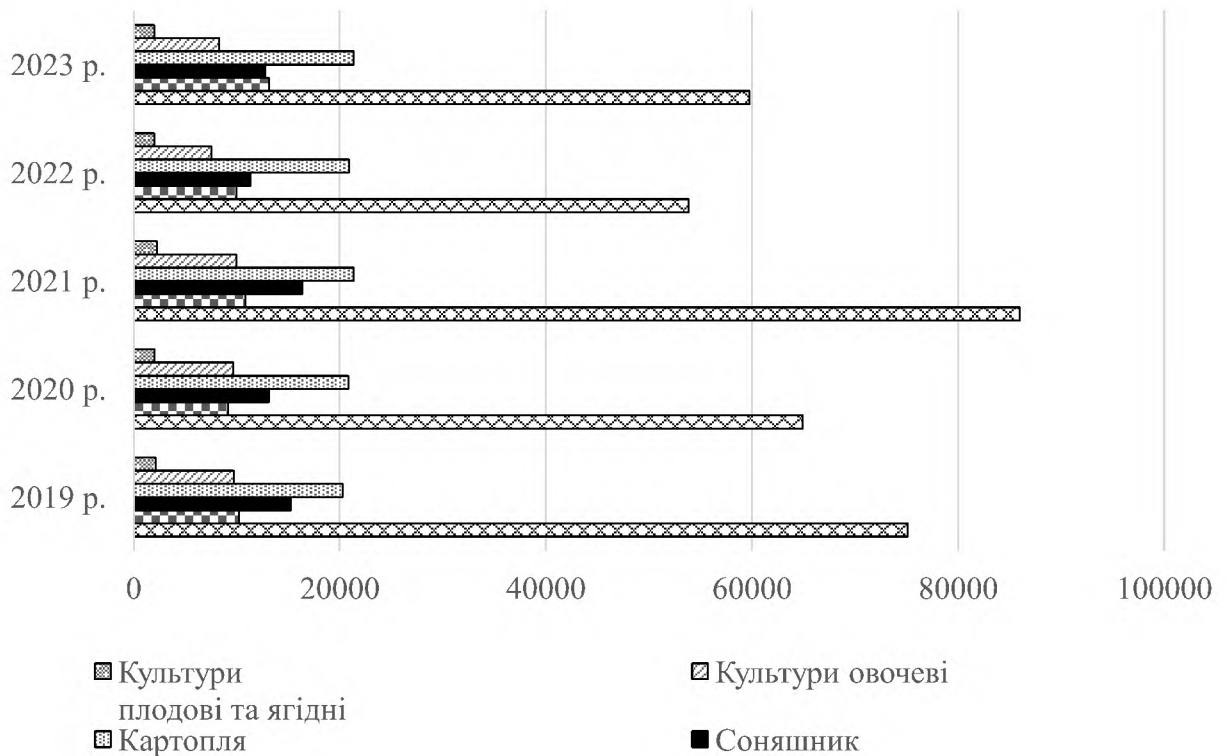

Рис. 2.4. Валовий збір сільськогосподарських культур в Україні, 2019–2023 рр., млн т

Джерело: побудовано автором за даними [12]

Головними чинниками, які призвели до зниження виробництва сільськогосподарських культур в Україні, крім скорочення посівних площ, стали зниження урожайності певних сільськогосподарських культур через складнощі із забезпечення агропідприємств якісним посадковим матеріалом, засобами захисту, добривом, паливно-мастильними засобами, нестача кваліфікованих спеціалістів, фінансових ресурсів, відсутність безпечних умов

праці тощо. Крім того, залишаються актуальними і кліматичні ризики. Так, недостатня кількість опадів та сильні вітри негативно впливають на урожайність сільськогосподарських культур, а отже, і на валовий збір культур. Крім того, не останню роль у зниженні показників виробництва зіграла пандемія. Так, через різке падіння світових індикаторів побоювання потенційної рецесії спричинило ослаблення попиту на зернові через поширення COVID-19 та призвело до зниження експортних котирувань на зернові в Чорноморському регіоні [21].

За інформацією Державної служби статистики України [12], за останнє десятиліття зростала урожайність усіх видів сільськогосподарських культур (табл. 2. 2).

Таблиця 2.2

Урожайність сільськогосподарських культур в Україні, 2019 – 2023 рр., ц з 1 га зібраної площі

Сільськогосподарські культури	Роки					2023 р. до 2019 р.	
	2019	2020	2021	2022	2023	абсолютне відх., +/-	відносне відх., %
Зернові та зернобобові	49,1	42,5	53,9	45,8	55,2	6,1	112,4
Цукровий буряк	461,0	416,0	479,0	541,0	525,0	64,0	113,9
Соняшник	25,6	20,2	24,6	21,6	24,5	-1,1	95,7
Картопля	155,0	157,0	166,0	174,0	177,0	22,0	114,2
Овочі	214,0	207,0	215,0	200,0	209,0	-5,0	97,7
Плодові та ягідні	108,1	105,6	117,3	116,1	119,0	10,9	110,1

Джерело: розраховано автором за даними [12]

За досліджуваний період спостерігається зростання показників урожайності зернових та зернобобових культур а також цукрового буряку. У 2020 р. несприятливі погодно-кліматичні умови спричинили зменшення показників урожайності основних сільськогосподарських культур, а у 2021 р. порівняно з 2020 р. спостерігається збільшення показників урожайності: зернових та зернобобових культур – на 26,8 %, цукрових буряків – на 15,0 %, насіння соняшнику – на 21,8 %, також збільшилась урожайність картоплі та овочевих культур, відповідно на 6,0 % та 4,0 %.

На думку аналітиків Latifundist.com [34], у 2022 р. врожайність соняшнику очікувалась на 20,0 % меншою від середнього рівня. Урожайність озимих зернових культур, попри песимістичні прогнози, як стверджують аналітики «АПК Інформ» [39], прогнозувалась достатньо високою.

Не зважаючи на негативні прогнози, Україна виробляє вдвічі більше зерна, ніж потрібно на внутрішньому ринку. Внутрішній ринок України потребує близько 30 млн т зернових та олійних культур щороку. У середньому на складах залишається близько 20 млн т зерна, яке планувалось експортувати [28].

Аналітики прогнозували, що у 2022 р. урожай зернових та олійних культур становитиме близько 70,0 % від показника 2020 – 2021 рр. [49].

За фактичними показниками 2023 р. урожайність зернових збільшилась на 6,1 ц/га у порівнянні з показником 2019 р. і становила 55,2 ц/га, показник урожайності насіння соняшнику у 2023 р. становив 24,5 ц/га.

Не менш важливою галуззю для України традиційно було і тваринництво. Займаючи лише 2,7 % території колишнього СРСР, Україна виробляла близько 25,0 % усієї сільськогосподарської продукції Союзу, в тому числі забезпечувала виробництво 24,0 % молока та молочної продукції, 23,0 % м'яса та 22,0 % яєць [2, 3].

Науковці зазначають, що галузь тваринництва в Україні забезпечує формування понад 20,0 % загальної вартості продукції агропромислового комплексу та тим самим впливає на стан продовольчої безпеки країни. У структурі виробництва продукції тваринництва найбільшу питому вагу займає виробництво молока та молокопродуктів, м'ясо птиці, м'ясо свиней, виробництво яєць та м'яса великої рогатої худоби [18, 45].

Україна входить у ТОП-10 міжнародних постачальників бджолиного меду – посідає 5 місце у світі, м'яса свиней – 6 місце), м'яса птиці – 7 місце, за обсягами постачання сухого молока – 8 місце, за обсягами експорту м'яса великої рогатої худоби, вершкового масла та сухого молока – 9 місце, молока – 10 місце [2, 3]. Однак, якщо частка продукції галузі рослинництва в валовому

обсязі експорту агропромислової продукції за період 2019 – 2023 рр. ненабагато скоротилася, то частка товарів тваринного походження дещо зросла (табл. 2. 3).

Таблиця 2.3.

Товарна структура експорту продукції агропромислового комплексу України, 2019 – 2023 рр., млрд дол. США

Товарні групи за УКТ ЗЕД	2019 р.		2020 р.		2021 р.		2022 р.		2023 р.		Абсолютний приріст	
	млрд. дол. США	%	млрд. дол. США	%	млрд. дол. США	%	млрд. дол. США	%	млрд. дол. США	%	млрд. дол. США	%
Живі тварини; продукти тваринного походження	1,28	5,74	1,19	5,33	1,35	4,84	1,47	6,26	1,36	6,16	0,08	0,42
Продукти рослинного походження	12,91	57,92	11,88	53,25	15,54	55,72	13,47	57,34	11,72	53,08	-1,19	-4,84
Жири та олії тваринного або рослинного походження	4,73	21,22	5,75	25,77	7,04	25,24	5,95	25,33	5,65	25,59	0,92	4,37
Готові харчові продукти	3,22	14,45	3,36	15,06	3,79	13,59	2,50	10,64	3,27	14,81	0,05	0,36
Шкури необроблені, шкіра вичинена	0,15	0,67	0,13	0,58	0,17	0,61	0,10	0,43	0,08	0,36	-0,07	-0,31
Усього	22,29	100,00	22,31	100,00	27,89	100,00	23,49	100,00	22,08	100,00	-0,21	x

Джерело: розраховано автором за даними [12]

Отже, в умовах повномасштабної війни для агропромислового комплексу України пріоритетним має бути як насичення внутрішнього ринку конкурентоспроможною сільськогосподарською продукцією, так і забезпечення нарощування експортного потенціалу: пошук нових та підтримка зв'язків з існуючими контрагентами на міжнародному ринку, оптимізація структури експорту, забезпечення його розвитку, адаптація систем менеджменту підприємств вимогам міжнародних стандартів.

2.2. Виклики та реалії сучасного стану експортного потенціалу товаровиробників аграрного сектору України

Актуальним питанням розвитку економіки держави є забезпечення її національної безпеки, складовою якої є продовольча безпека, що обумовлює щорічне зростання обсяги міжнародного попиту на сільськогосподарську продукцію. Так, за оцінками International Grains Council, IGC (Міжнародної ради по зерну) прогнозований показник світових обсягів виробництва зерна у майбутніх періодах зазнає істотних змін – поступово зменшуватиметься. Але при цьому, попередні прогнози обсягів попиту на зернові культури говорять про збільшення рівня споживання зерна у світі, що у порівнянні з кожним попереднім роком зростає на 1,0 %. Аналітики у своїх звітах підтверджують тенденцію до збільшення обсягів використання зернових культур у різних секторах національної економіки – у промисловості, кормовиробництві та продовольчому секторі [10].

Україна займає лідируючу позицію з експорту зерна у світі. Останні п'ять довоєнних років обсяг виробництва зернових у нашій країні не падав нижче 60 млн т. У 2021 р. даний показник досяг максимальних 70 млн т [41].

Сучасні реалії існування сільськогосподарських товаровиробників в умовах військової агресії росії, намагання вижити та зберегти працівників і виробничий потенціал, міжнародний попит на аграрну продукцію та продукти її переробки, сприятлива цінова ситуація та високий показник рентабельності мотивує аграріїв збільшувати обсяги виробництва зернових, олійних та технічних культур, що є основним стимулюючим чинником для організації розвитку їх експортного потенціалу.

Поглиблений аналіз існуючого макросередовища, що здійснює безпосередній вплив на стан та розвиток підприємства аграрного сектору економіки України та оцінювання перспектив їх розвитку доцільно проводити з використанням PEST-аналізу. PEST-аналіз допомагає виявити чинники зовнішнього середовища непрямого впливу, виокремити серед них найбільш значимі з них за характером дії – політичні, економічні, соціальні і

технологічні та здійснити оцінку їх впливу зокрема і на експортний потенціал аграрних товаровиробників [35] (табл. 2.4).

Таблиця 2.4.

PEST – аналіз макросередовища діяльності підприємств аграрного сектору економіки України в умовах війни

Політичні (P)	Вплив +, -	Вага	Оцінка	Зважена оцінка	Економічні (E)	Вплив +, -	Вага	Оцінка	Зважена оцінка
Воєнний стан в країні, активні бойові дії	-	0,30	3	-0,90	Низькоефективна державна політика підтримки	-	0,15	3	-0,45
Економіко-політична ситуація в країні	-	0,30	3	-0,90	агропідприємств				
Взаємовідносини з країнами-партнерами	-	0,20	2	-0,20	Низький показник рентабельності виробництва певних видів с.-г продукції;	-	0,10	3	-0,30
Доларизація національної економіки;	-	0,10	1	-0,10	Ріст рівня інфляції,	-	0,1	2	-0,20
Земельне законодавство та діюча заборона на купівлю-продаж земельних угідь	-	0,10	1	-0,10	Зростання попиту на продукцію у світі;	+	0,3	5	+1,50
					Ціни на сировину, матеріали, проблеми з логістикою	-	0,15	3	-0,45
					Міжнародні грантові програми	+	0,1	5	+0,50
Всього				-2,20	Всього				0,60
Соціальні (S)	Вплив	Вага	Оцінка	Зважена оцінка	Технології (T)	Вплив	Вага	Оцінка	Зважена оцінка
Скорочення чисельності зайнятих у с.-г. виробництві;	-	0,30	2	-0,60	Стан матеріально-технічного забезпечення виробництва	-	0,20	4	-0,8
Низький рівень розвитку логістичної інфраструктури;	-	0,20	1	-0,20	Доступ до інноваційних агро-технологій;	+	0,30	4	+1,2
Рівень соціального захисту населення;	-	0,20	2	-0,40	Кадровий потенціал підприємства;	-	0,20	3	-0,6
Еміграція населення з метою подальшого працевлаштування та вимушена міграція у зв'язку з воєнними діями	-	0,30	2	-0,60	Показник рентабельності виробництва	-	0,20	4	-0,8
					Міжнародна допомога у вигляді техніки та технічних засобів	+	0,10	4	+0,40
Всього				-1,80	Всього				-0,60

Джерело: допрацьовано на основі [4]

Таким чином, на основі проведеного PEST-аналізу, можна зробити висновок, що аграрні підприємства України вимушені функціонувати в складних макроекономічних умовах, що безпосередньо впливають на їх

експортний потенціал, а кількість та ступінь впливу негативних чинників значно перевищує позитивні.

На даний час, найбільш несприятливий вплив на стан та розвиток галузі мають політичні та соціальні чинники, зокрема: воєнні дії на території країни, мінування великої площі сільськогосподарських земель, втрата та невідповідний стан матеріально-технічного забезпечення більшості національних товаровиробників, низький рівень впровадження інновацій та новітніх технологій у виробництво, втрата найціннішого ресурсу – людей. Серед позитивних чинників можна виділити збільшення у глобальному масштабі попиту на продукцію агропромислового сектору, міжнародна допомога у вигляді новітніх технологій та технічних засобів та можливість участі у грантових програмах.

Таким чином, впровадження інновацій та сучасних агротехнологій у виробничий процес сприятиме збільшенню показників урожайності та продуктивності, покращенню якісних параметрів готової продукції у відповідності до вимог міжнародних стандартів, здатності задовольнити постійно зростаючий глобальний споживчий попит на неї – виступають основними чинниками забезпечення ефективності експортного потенціалу сільськогосподарських товаровиробників.

Національні підприємства-експортери продукції агропромислового сектору є одними з ведучих учасників на міжнародному ринку, що безпосередньо впливає на рівень розвитку як внутрішнього, так і зовнішнього ринків. Варто зазначити, що аграрний сектор України вважають одним з прибутковіших та перспективніших у своєму розвитку, що забезпечує позитивне сальдо балансу зовнішньоекономічної діяльності та щорічне зростання на рівні 5,0 – 6,0% [2, 3].

Із початком повномасштабної війни рівень економічної ефективності агропромислового виробництва значно зменшився, що обумовлено зростанням вартості та дефіцитом паливно-мастильних матеріалів,

мінеральних добрив та засобів захисту рослин, ветеринарних препаратів; порушенням логістичних та збутових каналів, атакою на інфраструктуру та блокуванням діяльності морських та річкових портів, залізничних станцій та митних постів на кордоні.

В результаті руйнування Каховської ГЕС на територіях Херсонщини, Запоріжжя та південних районах Дніпропетровської області виникли проблеми із організацією процесів зрошування сільськогосподарських земель та їх забрудненістю, було втрачено великі площі орних земель в результаті неконтрольованого затоплення водою, спостерігається замулення ґрунту та змивання шару гумусу з території понад 600 тис. га, що здійснило прямий вплив на очікувані показники результативності та ефективності здійснення виробництва сільськогосподарської продукції, зокрема урожайність та рівень прибутковості.

Не зважаючи на це, науковці акцентують увагу на тому, що рівень економічної ефективності виробництва продукції галузі тваринництва в умовах сезонного зменшення закупівельних цін на зернові культури та наявністю на складських потужностях підприємств значних запасів сировини та готової продукції прогнозовано виросте – у галузі тваринництва на даний час спостерігається вигідне співвідношення між цінами реалізації тваринницької продукції, що мають тенденцію до збільшення, та рівнем цінової пропозиції кормів на ринку, від вартості яких на 60,0 – 80,0 % залежить показник собівартості виробництва та вирощування продукції галузі тваринництва в Україні [45].

Агропромисловий комплекс зазнав найбільших втрат у вартісному та фізичному виразі в результаті настання подій непереборної сили, воєнної агресії росії, у порівнянні з іншими галузями національної економіки України. Більша частина сільськогосподарських підприємств, що знаходяться на окупованих територіях та у прифронтових зонах, частково або повністю втратила власну матеріально-технічну базу, поголів'я тварин і птиці, орні

землі, канали збуту, придбану заздалегідь сировину та матеріали для забезпечення виробничих процесів, кваліфікованих працівників. Деякі підприємства змогли вчасно вивезти власні виробничі потужності у віддалені та умовно-безпечні області України та організувати виробничий процес з «нуля».

Воєнний стан в Україні подовжено до 12.08.2024 р. [38], тривають активні бойові дії, тому показники збитків та втрат постійно оновлюються. На даний час Центр досліджень продовольства та землекористування KSE Institute у співпраці з Міністерством аграрної політики та продовольства України реалізували спільний проект «Огляд збитків та втрат в АПК», метою якого є інформування суспільства та політичні сили про стан втрат і попередній розрахунок потреби у фінансових ресурсах для організації процедури їх компенсації та відновлювальних процесів [25]. За попередніми експертними оцінками та результатами аналітичних досліджень міжнародних організацій, світовій спільноті стала доступна інформація про розміри прямих та непрямих втрат агропромислового комплексу України за період від початку 2022 р. та станом на кінець I кварталу 2023 р. у розрізі областей (рис. 2.5).

За даними аналітиків, попередньо розрахована вартість відновлення втрачених у результаті воєнних дій основних засобів аграрного сектору економіки України станом на кінець I кварталу 2023 р. оцінюється у суму понад 30 млрд дол. США у вигляді фінансової допомоги міжнародних донорів. Тобто передбачається реалізація інвестиційної програми відновлення порахованої на 10 років, що у короткостроковому періоді (орієнтовно з 2023 р. по 2026 р.) потребуватиме фінансових інвестицій у сумі понад 10 млрд дол. та на період з 2027 р. по 2033 р. у (середньо- та довгостроковий період) – до 20 млрд дол. США. В аналітичному звіті також зазначаються найбільш постраждалі від воєнних дій області – Харківська, Херсонська, Луганська та Запорізька області України.

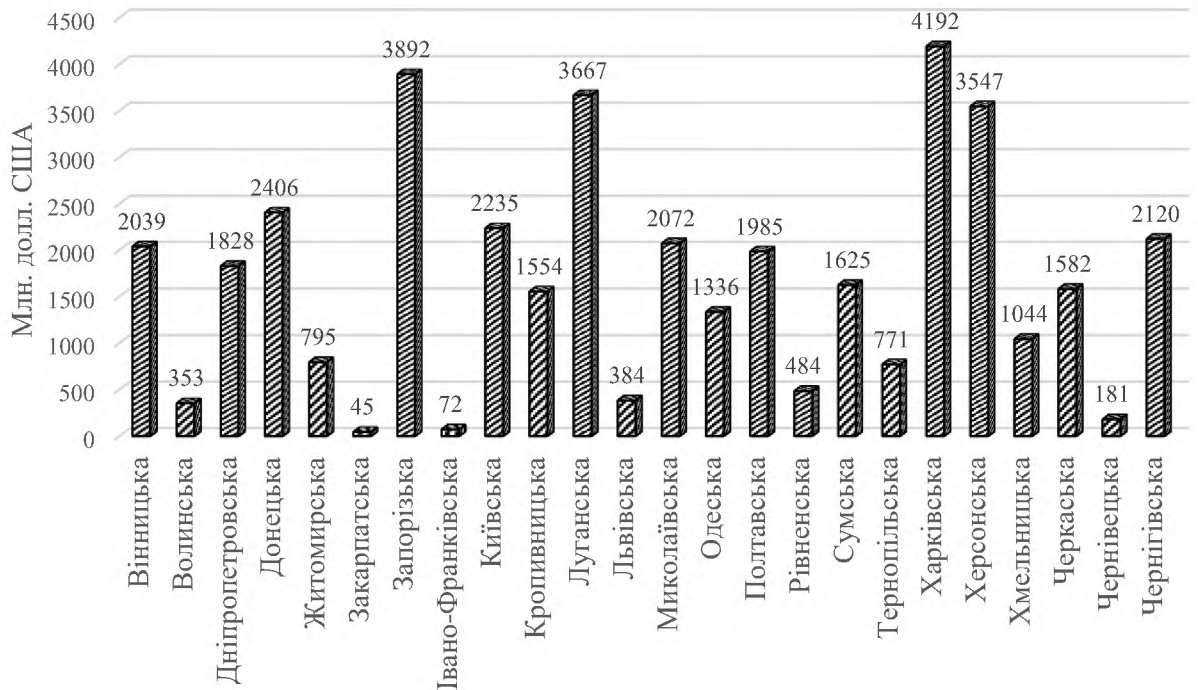

Рис. 2.5. Регіональний розподіл збитків та втрат у сільському господарстві України в розрізі областей, 24.04.2023 р.

Джерело: побудовано автором на основі [50]

Науковці виділяють 5 видів втрат у сільському господарстві, спричинених повномасштабною війною (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

**Вартісний вираз втрат агропромислового комплексу України,
дані на 10.11.2022р**

Втрати через скорочення обсягів виробництва сільськогосподарських культур, 2022 р.				
Назва продукту	Середньорічний обсяг виробництва, млн т	Обсяг виробництва, прогноз на 2022 р., млн т	Ціна, дол. США/кг	Сума втрат, млн дол. США
Пшениця	30,80	20,55	0,28	2 513,0
Кукурудза	36,84	30,10	0,27	2 143,0
Ячмінь	9,53	5,83	0,27	837,0
Соняшник	14,91	10,3	0,72	3 032,0
Культури зерняткові	1,45	1,39	0,21	59,0
Культури кісточкові	0,53	0,48	0,65	173,0
Ягідні культури	0,14	0,12	2,14	89,0
Інші культури	71,06	58,65	0,22	2 667,0

Продовж. табл. 2.5

Втрати через скорочення обсягів виробництва озимих культур, 2023 р.				
Назва продукту	Середньорічний обсяг виробництва, млн т	Обсяг виробництва, прогноз на 2023 р., млн т	Ціна, дол. США/кг	Сума втрат, млн. дол. США
Озима пшениця	28,47	18,70	0,28	2 390,5
Озимий ячмінь	3,52	2,11	0,27	312,2
Озимий ріпак	3,49	4,53	0,59	317,8
Озиме жито	0,36	0,30	0,16	11,8
Втрати через скорочення обсягів виробництва продукції тваринництва				
Назва продукту	Середньорічний обсяг виробництва, тис. голів	Обсяг виробництва, прогноз на 2022 р., тис. голів	Ціна, дол. США/кг	Сума втрат, млн. дол. США
ВРХ	2704	2492	1,75	25,8
Свині	5559	5052	1,34	101,4
Вівці і кози	1089	994	1,41	0,7
Птиця	193940	182267	0,87	17,5
Молоко, тис. т	2751	2453	0,35	105,9
Яйця, млн штук	6929	6016	80,74/тис. шт.	73,7
Мед, т	45276	34768	2,00	23,4
Віск, т	416	334	5,00	0,4
Втрати через збої в логістичних ланцюгах та зменшення ринкових цін на експортно-орієнтовані товари				
Назва продукту	Втрачений або пошкоджений обсяг, млн т		Різниця у ринкових цінах дол. США/кг	Сума втрат, млн. дол. США
Пшениця	25,93		0,17	4 444,0
Кукурудза	41,57		0,17	7 175,0
Ячмінь	6,68		0,17	1 167,0
Соняшник	15,17		0,38	5 712,0
Втрати через різке зростання виробничих витрат				
Продукт	Обсяг потреби, 2022 р.		Абс. збільшення ціни, дол. США	Сума втрат, млн дол. США
Добрива	3,21 млн т		117,52 за 1 т	377,0
Паливо	1 240 млн. літрів		0,39 за літр	480,0
Всього, млн. дол. США				34 254,0

Джерело: розраховано за даними [26]

Отже, можемо відмітити, що найбільші втрати понесли підприємства, що спеціалізуються на вирощуванні сільськогосподарських культур усіх регіонів України внаслідок змін у логістиці та зниження цін на

експортноорієнтовані товари, такі як пшениця, ячмінь, кукурудза та соняшник, збут яких відбувався переважно через морські порти.

Тривалість воєнних дій та їх активізація здійснюють прямий вплив на різке зростання суми втрат агропромислового комплексу України та тим самим стримує розвиток експортного потенціалу сектору, який має стратегічне значення та ефективність функціонування якого впливає на реалізацію програми відновлення економіки країни у майбутньому.

За даних умов склалася ситуація, що на складських потужностях агарних суб'єктів господарювання акумулюються значні запаси зернових, зернобобових та технічних культур, які призвели до насичення внутрішнього ринку, збільшивши пропозицію на них та тим самим стабілізували ціни реалізації. Збут вже зібраного урожаю відбувається повільними темпами поряд із активізацією воєнних атак і ризиків блокування портової інфраструктури, морських і річкових шляхів, а також перекриття державних кордонів з Польщею, Словаччиною, Угорщиною, Румунією та Молдовою у зв'язку із протестами місцевих фермерів.

Отже, сума втрат за умови скорочення ринкової ціни на продукцію, що виробляється підприємством на експорт оцінюється аналітиками у 18,5 млрд дол. США. Вартісний вираз втрат від скорочення обсягів виробництва сільськогосподарських культур, на вирощування яких спеціалізувалися товаровиробники постраждали від воєнних дій областей України становить приблизно 11,5 млрд дол. США. Зазначені суми втрат є орієнтовними і у зв'язку з активізацією воєнних дій вони постійно зростають [45].

Як зазначають аналітики, орієнтовна чисельність поголів'я тварин та птиці, що обумовлено втрачено внаслідок воєнних дій, обчислюється у 212 тис. голів ВРХ, 507 тис. голів свиней, 11,7 млн голів свійської птиці, 95 тис. голів кіз та овець та 400 тис. загиблих бджолиних сімей. Причинами загибелі поголів'я тварин та птиці окрім бойових дій є проблема відсутності або обмеженості доступу працівників підприємства на територію тваринницьких ферм, проблеми з забезпеченістю кормами та засобами захисту тварин,

пошкодження інфраструктурних об'єктів, діяльність яких пов'язана з тваринницькою галуззю, проблеми з логістикою та нестача кваліфікованих спеціалістів [45]. У вартісному виразі ці втрати становлять 350 млн дол. США.

За попередніми оцінками експертів, внаслідок бойових дій було втрачено та пошкоджено потужностей зерносховищ (елеваторного типу та напольного зберігання) загальною ємністю понад 9,4 млн т одночасного зберігання сільськогосподарських культур (не враховуючи потужностей на тимчасово-окупованій території). Орієнтовна вартість робіт з ремонту та відбудови знищених об'єктів становить 1,1 млрд дол. США. Галузь садівництва України втратила 14,3 тис. га багаторічних насаджень на територіях, де велися бойові дії. Вартість знищеної, пошкодженої та вивезеної на територію росії окупантами сільськогосподарської техніки, за попередньою оцінкою, становить 84 тис. одиниць техніки та обладнання, що у відсотковому відношенні становить 11,0 % від її кількості до 24.02.2022 р. На відновлення даної складової ресурсного потенціалу агропромислового сектору, за попередніми оцінками, потрібно не менше 3 млрд дол. США [26].

3 млрд дол. США – у стільки, за попередніми оцінками експертів, оцінюють втрати через скорочення обсягів виробництва зерна озимих культур у 2023 р.

Дефіцит, проблеми з логістикою, переорієнтація на нових постачальників та в результаті стрімке збільшення ринкової ціни мінеральних добрив і паливно-мастильних матеріалів, призвело до зростання додаткових витрат, що понесли товаровиробники у сумі 870 млн дол. США.

Отже, можемо відмітити, що з початком російської воєнної агресії втрата частини ресурсного потенціалу сільськогосподарських товаровиробників України, а саме основних засобів, фінансового капіталу та кваліфікованих спеціалістів, у грошовому еквіваленті на початок 2023 р. оцінюється у 31 млрд дол. США, а для її відновлення потрібно залучити понад 29 млрд дол. США інвестицій у вигляді допомоги міжнародних донорів, і це у короткостроковому періоді, оскільки воєнні дії ще тривають.

Таким чином, часткова втрата ринкових позицій підприємствами-виробниками продукції на експорт, а відповідно і скорочення темпів розвитку експортного потенціалу аграропромислового сектору економіки держави, зумовлена окупацією території військами агресора, воєнною блокадою та обмеженнями в діяльності портової інфраструктури та морських коридорів, проблемами з основними логістичними каналами збуту аграрної продукції, втратою або пошкодженням виробничих потужностей, дефіцитом кадрів та нестачею фінансових ресурсів. Процес відновлення та повернення до довоєнних позицій розвитку економічного та експортного потенціалу як агропромислового сектору так і країни в цілому потребує значних фінансових ресурсів у вигляді інвестицій та допомоги міжнародних донорів та їх підтримка, здійснення розмінування 0,5 млн га ріллі та інших видів сільськогосподарських угідь, вирішення питання з відбудовою або пошуком альтернативи знищеного агресором водосховища, відновлення або будівництво нових виробничих потужностей суб'єктів господарювання та інфраструктурних об'єктів, відбудова знищеної та пошкодженої портової інфраструктури та доступ до неї, впровадження ефективних систем менеджменту на всіх інституційних рівнях, а першочергово – деокупація всієї території України.

2.3. Сучасний стан та розвиток експортного потенціалу ТОВ «ПАФ ГАРАНТ» Миргородського району Полтавської області

Товариство з обмеженою відповідальністю «ПАФ ГАРАНТ» (ТОВ «ПАФ ГАРАНТ»), що знаходиться за адресою 38310, Полтавська область, Миргородський район, смт. Гоголеве, вул. Ради Європи, буд. 15., володіє двома елеваторними комплексами: елеватор «Гоголеве», Полтавська область та елеватор «Біловоди», Сумська область.

З січня 2019 р. підприємство здійснює виробництво соняшникової олії

нерафінованої та шроту соняшникового на власних потужностях олійно-екстракційного заводу (потужність переробки 500 т насіння соняшника за добу). Місцерозташування потужностей – Полтавська область, Миргородський район, смт. Гоголеве, вул. Ради Європи, буд. 15.

В структурі активів підприємства у 2023 р. найбільшу питому вагу займають будинки та споруди (89,65 %), що у вартісному виразі становить 406 279,14 тис. грн, частка вартості машин, обладнання та транспортних засобів становить відповідно 6,38 % та 3,93 % (табл. 2.6). Військова агресія росії на Україну внесла свої корективи у виробничо-господарську діяльність підприємства – на початку року було введено в експлуатацію комплекс рафінації соняшnikової олії, що збільшило б вартість освоєння основних засобів на значну суму, але у результаті ракетного удару підприємство втратило більшу частину вартості основних активів у зв'язку із їх пошкодженням або повним знищенням.

Таблиця 2.6

Структура основних активів ТОВ «ПАФ ГАРАНТ», 2021 – 2023 рр.

Вид активу	2021 р.		2022 р.		2023 р.		2023 р. до 2021 р., +/-, тис. грн
	Тис. грн	%	Тис. грн	%	Тис. грн	%	
Будинки, споруди	460 588,40	93,46	433 433,26	93,61	406 279,14	89,65	-54 309,26
Машини та обладнання	11 831,50	2,40	8 683,20	1,88	28 905,64	6,38	17 074,14
Транспортні засоби	20 197,40	4,10	20 787,90	4,49	17 817,29	3,93	-2 380,11
Інструменти та прилади	163,40	0,03	104,32	0,02	146,61	0,03	-16,79

Джерело: розраховано автором на основі даних Додатку А

Кадровий потенціал підприємства визначається сукупністю якісних і кількісних показників, що характеризують персонал підприємства. До них відносяться: фізичні та психологічні якості працівників, їх інтелектуальні здібності, рівень професійних знань і добути кваліфікаційні навички, рівень комунікабельності та компетентності, здатність працювати у колективі. Середньооблікова чисельність персоналу товариства за останні три роки

становила, у середньому 200 осіб, що обумовлено економіко-політичним становищем в країні, введенням воєнного стану та соціальною політикою підприємства.

У 2023 р. вартість оборотних активів ТОВ «ПАФ ГАРАНТ» становила 397585,70 тис. грн, у т.ч.: виробничих запасів 229588,30 тис. грн, готової продукції – 145547,00 тис. грн, товарів – 22450,40 тис. грн.

У структурі собівартості реалізованої продукції, робіт, послуг найбільшу питому вагу займає олія соняшникова (табл. 2.7).

Таблиця 2.7

**Структура собівартості реалізованої продукції ТОВ «ПАФ ГАРАНТ»,
2021-2023 рр.**

Група товарів, робіт, послуг	2021 р.		2022 р.		2023 р.		2023 р. до 2021 р., +-, тис. грн
	Тис. грн	%	Тис. грн	%	Тис. грн	%	
Олія соняшникова	210 861,04	52,05	321 758,54	57,05	248796,03	60,10	37934,99
Шрот	59 688,74	14,73	30 679,35	5,44	35187,46	8,49	-24501,28
Кукурудза	-	-	7 702,24	1,37	11177,19	2,71	11177,19
Паливні гранули	4 142,54	1,02	7 055,92	1,25	5381,61	1,32	1239,07
Товари	87 176,57	21,52	102 774,80	18,22	65407,28	15,68	-21769,29
Послуги	43 236,41	10,67	94 060,55	16,68	48020,53	11,70	4784,12
Всього	405 105,30	100,00	564 031,40	100,00	413 970,10	100,00	8864,80

Джерело: розраховано автором на основі даних Додатку А

Аналіз даних табл. 2.7 свідчить, що останні роки підприємство зорієнтувало свою увагу на виробництві олії соняшкової, шроту та наданні послуг. У 2021 р. ТОВ «ПАФ ГАРАНТ» почало реалізовувати паливні гранули, що є вторинним продуктом переробки насіння соняшника – гранульоване лушпиння, що використовується як паливний матеріал для власної котельні та відмовилося від реалізації соняшника, оскільки зосередило свою виробничу діяльність на його переробці в олію і шрот, що в подальшому йдуть на експорт та на реалізацію на національному ринку.

В структурі виручки від реалізації за 2023 р. найбільшу питому вагу займає показник виручки від реалізації олії соняшкової – 58,91 %, у тому числі на національному ринку – 2,91 %, на експорт – 97,09 % (табл. 2.8).

Метою функціонування будь-якого підприємства є нарощування обсягів

власного капіталу й максимізація прибутку шляхом ефективного здійснення виробничої та інших видів господарської діяльності.

Таблиця 2.8

**Структура виручки від реалізації продукції ТОВ «ПАФ ГАРАНТ»,
2021-2023 рр.**

Група товарів, робіт, послуг	2021 р.		2022 р.		2023 р.		2023 р. до 2021 р., +/-, тис. грн
	Тис. грн	%	Тис. грн	%	Тис. грн	%	
Олія соняшникова	215 035,40	47,20	384 681,42	57,42	328 289,70	58,91	113 254,30
Шрот	61 052,51	13,40	37 139,43	5,54	47 814,05	8,58	-13 238,46
Кукурудза	-	-	8 193,87	1,22	14 154,74	2,54	14 154,74
Паливні гранули	5 221,06	1,15	8 690,85	1,30	7 467,46	1,34	2 246,40
Товари	90 790,66	19,93	109 334,89	16,32	89 832,46	16,12	958,20
Послуги	83 472,27	18,32	121 923,74	18,20	69 714,89	12,51	-13 757,38
Всього	455 571,90	100,00	669 964,20	100,00	557 273,30	100,00	101 701,40

Джерело: розраховано автором на основі даних Додатку А

Поняття ефективності слід розуміти як проведення аналізу та оцінки досягнутого рівня з подальшим порівнянням отриманих результатів від виробничо-господарської діяльності підприємства з тим обсягом ресурсів, що були витрачені у процесі його діяльності.

Фінансово-економічні результати діяльності ТОВ «ПАФ ГАРАНТ» свідчать про наявність прибутку у 2021 – 2022 рр., хоча, зважаючи на складність умов здійснення підприємницької діяльності, зумовлених пандемічною кризою, військовою агресією, проблемами з логістикою та адаптацією підприємства до нових реалій, становив 3 908,1 тис. грн у 2022 р., що порівняно з довоєнним показником 2021 р. зменшився на 1 003 593,0 тис. грн. Рівень рентабельності діяльності підприємства у 2022 р. становив 15,81 %. У 2023 р. враховуючи наслідки ракетної атаки, підприємство закрило фінансовий рік із збитком у 28 193,6 тис. грн.

Бажання аграрних підприємств розвиватися та отримувати максимальні прибутки від реалізації власної продукції на вітчизняному ринку, соціально-політичний клімат та стан економіки в країні мотивують більшість з них шукати варіанти виходу на зовнішній ринок та пошуку надійних контрагентів.

SWOT-аналіз проводиться спеціалістами підприємства з метою оцінки сучасного стану бізнес-середовища в якому безпосередньо здійснює свою діяльність, існуючі правові умови, власні сильні та слабкі сторони у порівнянні з конкурентами, а також взаємозалежність і взаємовплив зазначених чинників (табл. 2.9.).

Таблиця 2.9

SWOT-аналіз середовища функціонування ТОВ «ПАФ ГАРАНТ»

Сильні сторони	Слабкі сторони
1	2
<p>1. Вигідне економіко-географічне положення підприємства, близькість до перспективних ринків збуту та транспортних вузлів.</p> <p>2. Знання ринку, своїх покупців, їхніх потреб та потенційних можливостей.</p> <p>3. Висока якість продукції та її асортимент.</p> <p>4. Високий рівень самомотивації персоналу, можливість найму висококваліфікованих спеціалістів.</p> <p>5. Швидкість прийняття управлінських рішень.</p> <p>6. Зосередження уваги та зусиль на основних напрямках діяльності підприємства.</p> <p>7. Висока оборотність ресурсів</p> <p>8. Потенціал розвитку галузі переробки олійних культур</p>	<p>1. Конкуренція в галузі та малий досвід у здійсненні ЗЕД, що може призвести до зменшення прибутків та втрати ринкової частки.</p> <p>2. Залежність від імпортової сировини (посадковий матеріал, ЗЗР, добрива, реагенти та ін.) що зумовлює здорожчання виробництва та збільшення тривалості виробничих процесів.</p> <p>3. В умовах воєнного стану – скорочення ринку збуту продукції, що обмежує можливості розвитку підприємства та значний комерційний ризик, пов'язаний із втратою/пошкодженням виробничих потужностей підприємства та залученням особистих коштів, проблемами з логістикою</p> <p>4. Залежність від рівня інфляції, неефективна державна підтримка.</p> <p>5. Високі витрати виробництва через застарілі техніку, технології, методи управління;</p> <p>6. Зниження сприйнятливості до досягнень науково-технічного прогресу з причини обмеженості фінансових та матеріальних ресурсів</p> <p>7. Залучення некваліфікованих працівників.</p> <p>8. Відсутність служби маркетингу, не адаптована до умов військового стану маркетингова, збутова та цінова політика.</p>
Можливості	Загрози
<p>1. Використання інноваційних, ресурсо- та енергозберігаючих технологій для зменшення витрат на виробництво та підвищення якості продукції, розвиток та оновлення ресурсної бази.</p> <p>2. Орієнтація на потреби споживачів - виробництво якісної та екологічної</p>	<p>1. Воєнний стан в країні прямо впливає на можливість здійснення та ефективність зовнішньоекономічної діяльності підприємства (ціноутворення на продукцію, проблеми з логістикою, тощо).</p> <p>2. Зміни в законодавстві та регулюванні галузі, що можуть вплинути на процеси</p>

1	2
<p>продукції сільського господарства за оптимальними цінами, розвиток ЗЕД.</p> <p>3. Використання власних фінансових та трудових ресурсів, шляхом інвестування в розвиток людського капіталу.</p> <p>4. Збільшення обсягів продажу продукції як результат диверсифікації каналів збуту (сусідні області, експорт), розширення ринків збуту.</p> <p>5. Збільшення обсягів державної та регіональної підтримки підприємництва у сфері сільськогосподарського виробництва.</p> <p>6. Зміцнення позицій та розширення асортименту продукції на національному ринку.</p> <p>7. Сертифікація продукції відповідно до вимог міжнародних стандартів якості і безпеки харчових продуктів для забезпечення потреб міжнародних клієнтів, посилення конкурентних позицій.</p> <p>8. Залучення іноземних інвесторів.</p>	<p>виробництва та продажу продукції.</p> <p>3. Відсутність ефективного механізму страхування ризиків у аграрному секторі.</p> <p>4. Економічна нестабільність, що може вплинути на попит на продукцію та прибутковість діяльності. Зниження рівня інвестиційної та інноваційної активності в цілому в країні.</p> <p>5. Поява нових конкурентів, використання ними новітніх технологій, збільшення їх тиску, може знизити частку ринку.</p> <p>6. Зниження рівня попиту на продукцію на ринку внаслідок дії підприємств-конкурентів</p> <p>7. Еміграція економічно активного населення під час дії воєнного стану, мобілізаційні процеси.</p> <p>8. Високі процентні ставки по кредитним програмам для товаровиробників. Відсутність пільг в оподаткуванні. Ускладнення вільного доступу до фінансових ресурсів (кредитів, інвестиційних та грантових програм).</p>

Джерело: складено автором

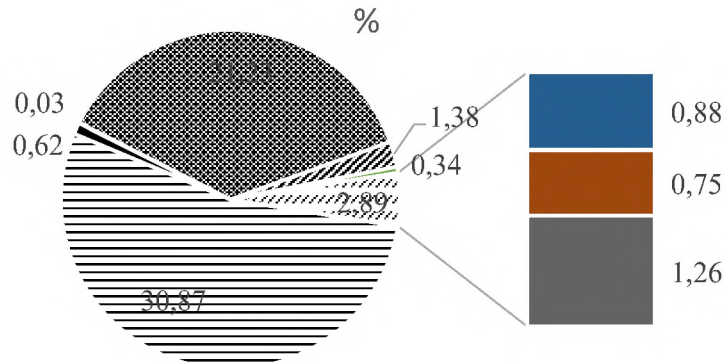
При SWOT-аналізі акцент в дослідженні робиться на необхідності виявлення не тільки можливостей та потенційних загроз впливу зовнішнього середовища, а й поглибленого вивчення шляхів використання цієї інформації з метою визначення стратегічних пріоритетів розвитку підприємства та підвищення результативності діяльності підприємства.

Основними контрагентами ТОВ «ПАФ ГАРАНТ» у 2021 – 2023 рр. були підприємства України та ЄС, а також Турції, Молдови та Грузії (рис. 2.6).

Підприємство останні роки акцентує свою виробничу діяльність на переробці насіння соняшника. Відповідно до Технологічного регламенту, процес виробництва соняшникової олії та шроту передбачає наступні етапи:

1. Приймання сировини
2. Очистка та сушка
3. Зберігання
4. Предочистка

5. Подрібнення ядра
6. Волого-теплова очистка
7. Пресування
8. Екстракція
9. Зберігання олії в ємностях
10. Зберігання шроту.

- = AVERE COMMODITIES SA, Швейцарія
- ASTRA BIOPANT LTD, Bulgaria
- EVERWELLE OU, Естонія
- FLOAREA SOARELUI SA
- PS Bioenergie GmbH & Co. KG, Німеччина
- PS Bioenergie Польща
- STARIKS GIDA DIS TICARET, Turkey
- ТОВ "МІКО", Республіка Грузія
- ТОВ КЕРНЕЛ ТРЕЙД

Рис. 2.6. Основні контрагенти ТОВ «ПАФ ГАРАНТ», 2021 – 2023 рр.

Джерело: розраховано автором

Орієнтовний вихід продукції становить:

- олія соняшникова нерафінована – 43,0%
- шрот соняшниковий – 38,0%
- лущиння соняшникове – 19,0%

Продукція підприємства виробляється відповідно до чинних нормативних документів, стандартів:

ДСТУ 4492:2005 Олія соняшникова. Технічні умови

ДСТУ 4638:2006 Шрот соняшниковий. Технічні умови

На використання виробничих потужностей підприємство отримало відповідні експлуатаційні дозволи.

Основними постачальниками сировини для переробки (насіння соняшнику) є сільськогосподарські підприємства Полтавської, Сумської та Дніпропетровської областей, що входять до групи підприємств «ГАРАНТ», також підприємство активно здійснює закупівлю сировини у фермерських підприємств.

Для здійснення поставок продукції згідно умов контрактів, підприємство використовує власний парк залізничних вагонів – на балансі підприємства 20 вагонів-хопперів зерновозів, що здатні перевозити від 50 до 70 т зернових кожний та 45 харчових вагонів-цистерн, що використовуються для транспортування олії соняшnikової. Для зменшення часу простоїв в очікуванні станційних тепловозів та для підвищення ефективності використання власного парку вагонів, підприємство у 2020 р придбало власний маневровий тепловоз.

Для забезпечення безперебійності поставок сировини на маслоекстракційний завод, ТОВ «ПАФ ГАРАНТ» залучає автопарк зерновозів, що належать підприємствам групи.

На початку 2023 р. підприємство реалізувало проект «Нове будівництво комплексу рафінації відбілювання, вінтеризації та дезодорації рослинної олії по вул. Ради Європи, 13Г в смт. Гоголеве Великобагачанського району, Полтавської області», що дозволить підприємству в подальшому експортувати олію соняшникову рафіновану, на яку попит на світовому ринку значно вищий.

Підприємство співпрацює з групою компаній «KERNEL», ТОВ «УКРЛАТАГРО», ТОВ «Агрофірма ім. Довженка», ТОВ «АГРОЗЕРНОХОЛДІНГ», ТОВ «АСТАРТА ПРИХОРОЛЛЯ» та інші.

Експортні контракти на соняшникову олію нерафіновану були підписані та успішно реалізовані на OLEOS SWISS S.A. (Switzerland), ALPEX PROJECT LTD (UK), ALLSEEDS SWITZERLAND S.A. (Switzerland), KERNEL та іншими контрагентами (Додаток Б).

У 2020 – 2021 рр., до введення воєнного стану та введення санкцій в країні та на міжнародному рівні, підприємство експортувало шрот соняшниковий гранульований тостований до Республіки Білорусь.

28.08.2023р. у зв'язку з військовою агресією росії проти України о 4 годині 30 хвилин було завдано ракетного удару по цивільному об'єкту «Комплекс переробки олійних культур за адресою: Полтавська область, Миргородський район, смт. Гоголеве, вул. Ради Європи 13А, 13Г, 13Е», що знаходиться у власності ТОВ «ПАФ ГАРАНТ», внаслідок чого чотири особи загинули та пошкоджено виробничі потужності – силоси зберігання зерна, будівлі і споруди масло-екстракційного заводу, обладнання, товари на складах. Дана обставина непереборної сили унеможливила виконання взятих на себе зобов'язань ТОВ «ПАФ ГАРАНТ» перед вітчизняними та іноземними контрагентами (Додаток В).

За результатами попередньої оцінки збитків визначено, що ракетним ударом знищено понад 27 тис. т насіння соняшнику, що зберігалося в силосах та 200 т лушпиння, знищено та пошкоджено обладнання, на відновлення якого потрібно понад 550 млн грн.

Підприємство на даний час працює разом із АБ «УКРГАЗБАНК» над проектом «Відновлення і ремонт конструкцій і елементів будівель і споруд масло-екстракційного заводу ТОВ «ПАФ ГАРАНТ» по вул. Ради Європи, 13 у смт. Гоголеве Миргородського району Полтавської області, що зазнали пошкоджень внаслідок надзвичайних ситуацій, бойових дій та терористичних актів» з інвестиційної програмою розрахованою до 2029 р.

У зв'язку з зупинкою потужностей переробки насіння соняшнику внаслідок ракетного удару та неможливістю здійснення експортних операцій з соняшниковою олією, підприємство планує у 2024 р. засіяти 16885,0 га ріллі під зернові культури та соняшник (табл. 2.10).

За попередніми оцінками, при середній ціні реалізації зерна кукурудзи 5200,0 грн/т та зерна озимої пшениці 5600,0 грн/т, підприємство має змогу отримати 339,4 тис. грн доходу від реалізації продукції.

Показники результативності вирощування та реалізації зернових та соняшнику на внутрішньому ринку, план 2024 р.

С.-г. культури	Площа, га	Урожайність, ц/га	Валовий збір, т	Відбір урожаю на власні потреби, т	Обсяг реалізації, т	Очікувана вартість реалізованої продукції, тис. грн (без НДС)
Кукурудза на зерно	7800,0	80,0	62400,0	5000,0	57400,0	298480,0
Соняшник	7000,0	25,0	17500,0	17500,0	-	-
Озима пшениця	2085,0	35,5	7401,8	100,0	7301,8	40889,8
Всього	16885,0	х	87301,8	22600,0	64701,8	339369,8

Джерело: розраховано автором

За умови реалізації даної продукції на експорт у пікові періоди (ціни на умовах поставки СРТ у сезон значно перевищують середні ціни пропозиції підприємств-посередників, а наявність власного парку залізничних вагонів значно здешевить транспортно-логістичні витрати), планується отримати понад 400,0 тис. грн виручки.

Це дозволить зберегти наявні земельні ресурси, персонал та власні позиції на ринку як вітчизняному так і іноземному.

Висновки до розділу 2

Національні підприємства-експортери продукції агропромислового сектору є одними з ведучих учасників на міжнародному ринку, що безпосередньо впливає на рівень розвитку як внутрішнього, так і зовнішнього ринків.

Із початком повномасштабної війни рівень економічної ефективності агропромислового виробництва значно зменшився, що обумовлено зростанням вартості та дефіцитом паливно-мастильних матеріалів,

мінеральних добрив та засобів захисту рослин, ветеринарних препаратів; порушенням логістичних та збутових каналів, атакою на інфраструктуру та блокуванням діяльності морських та річкових портів, залізничних станцій та митних постів на кордоні.

У зв'язку з військовою агресією росії проти України було пошкоджено виробничі потужності «Комплекс переробки олійних культур за адресою: Полтавська область, Миргородський район, смт. Гоголеве, вул. Ради Європи 13А, 13Г, 13Е», що знаходиться у власності ТОВ «ПАФ ГАРАНТ».

Основними контрагентами ТОВ «ПАФ ГАРАНТ» у 2021 – 2023 рр. були підприємства України та ЄС, а також Турції, Молдови та Грузії. Експортні контракти підприємства були підписані та успішно реалізовані на OLEOS SWISS S.A. (Switzerland), ALPEX PROJECT LTD (UK), ALLSEEDS SWITZERLAND S.A. (Switzerland), KERNEL та іншими контрагентами.

За результатами попередньої оцінки збитків визначено, що ракетним ударом знищено понад 27 тис. т. насіння соняшнику, що зберігалось в силосах та 200 т. лушпиння, знищено та пошкоджено обладнання, на відновлення якого потрібно понад 550 млн грн.

За попередніми оцінками, за умови реалізації власної продукції на експорт у пікові періоди, підприємство планує отримати понад 400,0 тис. грн виручки у 2024 р.

ВИСНОВКИ

1. Вихід на нові ринки, підвищення конкурентоспроможності продукції, підприємства, розвиток підприємства та як результат максимізація прибутку від виробничо-господарської діяльності – вагомі стимули для зацікавленості вітчизняних підприємств у здійсненні експортної діяльності та співробітництві з іноземними контрагентами.

2. Експортний потенціал будь-якого суб'єкта господарювання визначається сукупністю наявних ресурсів і можливостей для забезпечення виробництва конкурентоспроможної продукції (надання послуг), що мають та будуть мати попит у довгостроковій перспективі на міжнародному ринку. Невід'ємною умовою розвитку експортного потенціалу повинна бути здатність підприємства налагоджувати взаємозв'язки з міжнародними партнерами.

3. До методів проведення аналізу експортного потенціалу підприємства відносять системний, процесний та ситуаційний. Їх використання в процесі оцінки дозволяє аналітикам визначити резерви підвищення показників ефективності здійснення експортної діяльності. Інформаційне забезпечення процесу експортної діяльності вимагає проведення якісного та системного аналізу умов функціонування та розвитку системи в процесі її взаємодії з макросередовищем.

4. У зв'язку з воєнною агресією росії, значних змін зазнала географія українського експорту. Якщо у 2021 р. питома вага експорту продукції агропромислового комплексу в Європу становила 32,0 %, то за попередніми статистичними даними 2023 р. – 59,0 %. У той же час скоротилися обсяги поставок в інші країни – частка експорту в країни Африки зменшилася з 14,0 % до 7,0 %, в країни Азії – з 19,0 % до 12,0 %, до країн південно-східної Азії – з 13,0 % до 4,0 %.

5. Основними чинниками, що вплинули на зміну географії експорту продукції українських товаровиробників стали: блокування діяльності

морської портової інфраструктури України, яка мала першочергове значення у здійсненні експортної діяльності аграрних товаровиробників, військами агресора та проблеми з логістикою перевезення вантажів залізничним та автомобільним транспортом. Потужності морської портової інфраструктури, до введення воєнного стану в країні, дозволяли обробляти понад 7 млн т аграрної продукції кожного місяця, тоді як ефективність використання автомобільного та залізничного транспорту дозволяла експортувати максимум 3,7 млн т збіжжя.

6. Питання пошуку альтернативних шляхів для експорту при єдиній можливості це здійснити через територію Західних областей України шляхом використання потужностей логістичної інфраструктури країн-членів ЄС, зосередило увагу національного товаровиробника на активній співпраці з контрагентами країн Європи та тимчасовій паузі у відносинах з постійними споживачами української аграрної продукції з інших країн. Даний варіант організації експортних операцій був єдино-можливий при збільшенні транспортних витрат та ризиків доставки товарів у інші регіони країни для подальшого їх відвантаження на експорт.

7. За підтримки країн-членів ООН та за активної участі Туреччини була організована робота «зернового коридору» – визначено межі та умови проходження морським маршрутом кораблів з українським збіжжям, що прямували до країн Африки та Азії. Коридор на постійній основі функціонував на період з серпня 2022 р. і по липень 2023 р. На даний час відвантаження з портів Одеси та Чорноморська відбуваються тимчасовим «зерновим коридором».

8. З початком російської воєнної агресії втрата частини ресурсного потенціалу сільськогосподарських товаровиробників України, а саме основних засобів, фінансового капіталу та кваліфікованих спеціалістів, у грошовому еквіваленті на початок 2023 р. оцінюється у 31 млрд дол. США. Для її відновлення, за різними оцінками, потрібно залучити понад 29 млрд дол.

США інвестицій у вигляді допомоги міжнародних донорів, і це у короткостроковому періоді, оскільки воєнні дії ще тривають.

9. У зв'язку з військовою агресією росії проти України було пошкоджено виробничі потужності «Комплекс переробки олійних культур», що знаходиться у власності ТОВ «ПАФ ГАРАНТ». За результатами попередньої оцінки збитків визначено, що ракетним ударом знищено понад 27 тис. т насіння соняшнику, що зберігалось в силосах та 200 т лушпиння, знищено та пошкоджено обладнання, на відновлення якого потрібно понад 550 млн грн.

10. Підприємство на даний час працює разом із АБ «УКРГАЗБАНК» над проектом «Відновлення і ремонт конструкцій і елементів будівель і споруд масло-екстракційного заводу ТОВ «ПАФ ГАРАНТ» по вул. Ради Європи, 13 у смт. Гоголеве Миргородського району Полтавської області, що зазнали пошкоджень внаслідок надзвичайних ситуацій, бойових дій та терористичних актів» з інвестиційної програмою розрахованою до 2029 р.

11. За попередніми оцінками, за умови реалізації власної продукції на експорт у пікові періоди (ціни на умовах поставки СРТ у сезон значно перевищують середні ціни пропозиції підприємств-посередників, а наявність власного парку залізничних вагонів значно здешевить транспортно-логістичні витрати), підприємство планує отримати понад 400,0 тис. грн виручки у 2024 р. Це дозволить зберегти наявні земельні ресурси, персонал та власні позиції на ринку як вітчизняному так і іноземному.